

ЗИНОВІЙ КНИШ

ДВА ПРОЦЕСИ

**ЯК НАСЛІДОК ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
В 1924 РОЦІ**

Срібна Сурма

Торонто

ЗИНОВІЙ КНИШ

ДВА ПРОЦЕСИ

**ЯК НАСЛІДОК ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
В 1924 РОЦІ**

Срібна Сурма

Торонто

Всі права застережені

Imprimé en France

PREMIÈRE IMPRIMERIE UKRAINIENNE EN FRANCE
3, rue du Sabot — Paris-6°

ПЕРЕДМОВА

Досліди діяльності Української Військової Організації — якщо взагалі можна говорити про якусь систематичну працю досі в тому напрямі — ішли по лінії впливу УВО на українську суспільність під кутом мобілізації її до боротьби з окупантською владою.

Але діяння Української Військової Організації з природи речі мусіло заторкувати також взаємини між іншими національностями на українських землях : їхні представники були свідками на судових процесах, засідали на лавах суддів присяжних, реферували ті події в своїй національній пресі, реагували на них у щоденному житті. Формуванню тих взаємовідносин відведено досі дуже мало місця, можна б сказати майже зовсім залишено їх поза полем уваги дослідника.

Однією з подій, що мали глибший вплив на українсько-жидівські стосунки в Галичині, був процес проти Станіслава Штайгера, що припадково попав під суд за атентат на президента Польщі, Станіслава Войцеховського, виконаний з доручення Української Військової Організації. Розпалив він дрімаючі пристрасті, роз'ятрив старі рани. Але і потвердив старі правди, що про них де-хто може й хотів забути.

В цій книжечці переданий не тільки самий перебіг судового процесу проти Штайгера, але й побічні його відгалуження й наслідки, що виникли як ближчий чи дальший вислід факту атен-

тату на президента Польщі: процес інж. Корн-габера й товаришів та вбивство поліційного агента Цехновського. Всі вони кидають ярке світло на відносини міжвоєнного періоду на українських землях у Польщі, витворені фактом польської окупації та українського спротиву під прапорами Української Військової Організації. Це тільки один з епізодів у тих відносинах — але який же багатомовний!

Як і попередній випуск «Срібної Сурми» («Погром у тюрмі»), так і «Два процеси» — це кілька розділів з більшої праці про діяльність Української Військової Організації в 1924-1926 роках, що її не під силу було надрукувати однією книжкою.

Пускаю його в світ з надією на прихильну поставу й підтримку читачів, щоб уможливили вони видання решти зібраних у тій праці матеріалів до історії Української Військової Організації.

Зиновій Книш

І. РОЗДІЛ

НАГЛИЙ СУД НАД ШТАЙГЕРОМ

Урядовий комунікат про атентат. — Штайгер на горизонті. — Чому жид? — Гузя на жидів! — Темна справа з документом «Хвілі» про УВО. — Буде наглий суд! — І почався 15 вересня 1924 року. — Прокурор : жид — вихрест, оборонець : найперший польський адвокат. — Двадцять прокурорських свідків на чолі з балетницею Пастернаківною. — Д-р Грек зголошує другого листа від УВО. — Відложено процес до другого дня. — Три свідки проти Пастернаківної. — Сенсаційний лист УВО, але чи правдивий? — Тричі денно надзвичайні видання «Хвілі». — Ізраїль ликує — Штайгера передали звичайному судові.

В п'ятницю, 5 вересня 1924 року, на розі вулиці Коперніка і Марійського Майдану у Львові, бойовик Української Військової Організації, Теофіль Ольшанський, кинув бомбу на президента Польщі, Станіслава Войцеховського, що приїхав до Львова на відкриття «Східніх торгів». Вістка про атентат блискавкою рознеслася по місті. Та й не тільки по Львові. Дописувачі польських часописів передали її на телеграфічних дротах по цілій Польщі, в Варшаві підхопили це заграничні кореспонденти і ще того самого вечора, заки випущено офіційний польський комунікат, опис цієї події разом з коментарями можна було читати в більших часописах європейських столиць.

« Польська Агенція Телеграфічна » намагала-ся легковаженням справи скрити поденервованість урядових польських кіл і внести заспокоєння у власну суспільність. Перший її комунікат для преси був дуже короткий і замикався всього в кількох реченнях :

« ПАТ звідомляє : Під час повороту президента Войцеховського з « Таргів Вєсходніх » до воевідства, кинув якийсь чоловік на Марійській Площі під відділ уланів, що їхав за повозкою президента, малу петарду. Вона зразу зовсім не експлудувала, щойно рушена кінськими копитами, почала куритися. Виновника арештовано. Є ним Станіслав Штайгер, працівник у складі Майнля 1). Військова експертиза виявила, що петарда містила мішанину порошу. Значніших наслідків не могла спричинити ».

Ось так уперше на сторінках преси з'явилось ім'я Штайгера, що майже півтора року не зникало з них, розбурхало жидівство цілого світу і довкола котрого снувалася ціла сітка здогадів, інтриг і сенсаційних махінацій.

Команда УВО думала спершу, що це замаскований підступ поліції : звернувши увагу на незнамого нікому львівського жида Штайгера, приспати обережність середовища, звідки вийшов виконавець атентату. Бо й справді, що міг мати спільне жидок з львівського міщанства з такою найви-

---

1) Велика віденсько-жидівська фірма Юліус Майнль мала у Львові, ще з австрійських часів, бакалійні крамниці.

щої міри політичною демонстрацією, як замах на президента польської держави?

Та вже на другий день було ясне, що поліція вчепилася Штайгера, як сліпий плота, і хоче з нього зробити жертвенного кізла. Правда, показали на нього два свідки, головню тому, що кинувся він навтікача з місця, звідки вилетіла бомба. Але таких самих було десятки, що як тільки почули слово «бомба», засвербіли їх п'яти і єдина в них була думка — якнайшвидше і якнайдалі звідти!

Штайгера допитувано день і ніч, списувано довжелезні протоколи з усіма, хто тільки хотів і міг бути свідком. В газетах по кілька разів на день подавалися вістки, яким кроком слідство поступає наперед, а вже жидівська «Хвіля» то забула про все інше на світі.

Треба сказати, що така розв'язка, — цебто атентатчик з жидівських кіл — була дуже понутру і державній польській адміністрації і польській шовіністичній суспільності, а найбільше львівській вулиці. Львів здавна славився юдофобством польської інтелігенції, головню студентської молоді. Політично більшість її опреділялася по стороні «народової демократії», що знаходила підтримку в міщанстві, купецтві і ремісництві, сильно zagrożених жидівським капіталом і жидівською конкуренцією. Тому-то вона жадібно щурила вуха на все, що дало б їй нагоду переїхатися по жидах і зігнати на них свою злість. А ось чудова нагода — «жидзяк» 2) стріляв до польського президента, чи пак кинув бомбу на нього! Гузя

---

2) Жидюх.

на нього і на все жидівське кодро! Нема сумніву, що такі настрої стимулювали ревність львівської поліції, вона докладала всіх зусиль, щоб опутати Штайгера павутинням підозрінь, посередніх, а може й фальшивих, доказів та добитися смертного присуду.

А слід знати, що в тому часі, довгенько вже, велися тайні пересправи і переговори поміж польськими урядовими колами і жидівським парламентарним клубом, в імені якого виступав його голова, посол д-р Райх. Ішлося тут ні менше ні більше тільки про чергове здійснювання тисячелітньої жидівської політики — якнайдорожче продати свою лояльність власть імуцим. Тим дуже були занепокоєні народово-демократичні польські кола, лякаючися різних концесій та уступок жидам, що некорисно відбилися б на економічному положенні польського елементу по містах. Штайгер засвітив у них надію зірвати польсько-жидівські переговори, піднявши проти них польську прилюдну думку і підбехтавши вулицю ненавистю до жидів.

Якби ж тепер виявилось, що атентат організували й виконували українці, то це було б подвійно невігідно. За одним махом відкидало б нагоду розправитися з жидами і відгрівало б у закордонній політиці польсько-український спір, що його поляки всіми силами намагалися представити перед міжнародньою опінією як уже коли не остаточно полагоджений, то на найкращій дорозі до повної злагоди.

Рішено поставити Штайгера перед наглий суд. Що довше йшло б слідство, то більше можливости жидам розгортати велетенські їхні фінансові ресурси, міжнародні політичні зв'язки, розрухува-

ти світову пресу й мобілізувати світ в обороні Штайгера і своїй власній.

Наглий суд визначено на понеділок 15 вересня, година 9 вранці. В останній хвилині жиди старалися недопустити до нього, висуваючи концепцію, що замах виконали не жиди, тільки Українська Військова Організація. « Хвіля » проголосила в надзвичайному виданні, що має в себе документи і вони ніби-то незбито доказують невинність Штайгера. З документів наче б то недвозначно випливає, що атентат виконав член Української Військової Організації, що він пізніше хотів докінчити його револьверовим стрілом, та це показалося неможливе і йому не лишалося вже нічого іншого, тільки рятувати самого себе. Цей документ посол д-р Райх і редактор « Хвілі » Гешелес передали прокуророві апеляційного суду Маліні.

Вибила дев'ята година ранку і почався суд над Станіславом Штайгером. Заля переповнена, аж тріщить. Входить радник Маєр, як глава трибуналу, за ним вотанти 3) — радник Дукет, д-р Гут і д-р Соха. На прокурорському місці здивована публіка побачила жида-вихреста Ляндава, що недавно змінив своє назвище на Ляневскі. На лаві оборонців сиділи поляк д-р Грек, глава львівської адвокатської палати і жид д-р Бромберг.

Як відомо, перед наглим судом нема письмового акту обвинувачення, замість того прокурор звинувачує устно. Не було що багато йому говорити. Ось перед судом Станіслав Штайгер, народжений 1900 року в містечку Щирці коло Львова, студював право у Львові і склав два правничі іс-

---

3) Члени трибуналу.

пити. Служив в австрійському війську в 30-тому піхотному полку, тепер працював у великій фірмі споживчо-корінної торгівлі Юліюса Майнля. Цей то Станіслав Штайгер дня 5 вересня з рога вулиці Коперніка й Марійського Майдану кинув бомбу на президента Польщі Войцеховського, що як і Штайгер називався Станіслав. Боже Провидіння не допустило до розриву бомби і Войцеховські залишився живим. На місці злочину притримано Штайгера, зробив це поліцейний агент Небальскі, а показали на нього два свідки, балетниця львівського театру Пастернаківна і судовий авскультант 4) д-р Левіцкі. Військові знавці перевели експертизу бомби і ствердили, що була вона сконструйована добрим фахівцем і знавцем піротехнічного діла 5). Змішані в ній були чотири роди вибухових речовин з перевагою меленіту. Вибухова її сила була така велика, що якби експлодувала — з президента і його найближчого оточення лишилися б хіба « ріжки й ніжки ».

Будуть пред'явлені судові додаткові докази вини підсудного.

Коли скінчив Ляневскі, оборона виступила з внесенням перервати процес, щоб могла вона переглянути судові акти і порозумітися з обвинуваченим Штайгером. Дістала на те від суду всього під години.

Після перериву почався допит Штайгера. Він підкреслено впевняв, що належав до національної

---

4) Кандидат на суддю.

5) Можна собі уявити, з яким задоволенням слухав того інж. Федір Яцура, конструктор бомби, котрому довідали незнайством і недбальством у конструкції бомби.

жидівської сіоністичної партії, ніколи не було в нього навіть симпатій до комунізму. Він невинний, упав жертвою дивного і драматичного збігу обставин. Як багато інших мешканців Львова — жидів, поляків та українців — хотів він побачити президента Войцеховського. На своє нещастя доля поставила його недалеко місця, де чатував на президента незнаний справжній виконавець атентату. Було це дійсно на розі вулиці Коперніка і Марійського Майдану — місце для глядача дуже зручне. В часі переїзду повозки президента бачив він, як щось упало на вулицю під копита коней. Спершу не здавав собі справи, що це, зорієнтувався з криків, що це бомба. Бомба! І так близько до нього! Зо страху кинувся навтіки, забіг до найближчої брами — була це кам'яниця ч. 1 при вулиці Легіонів. Тільки що полегчено відотхнув у безпеці, а вже арештувала його поліція, підозріваючи в ньому атентатчика.

Один за другим перемаршували перед судом свідки прокуратури, а було їх того дня двадцять. Найбільше обтяжила Штайгера Пастернаківна. За її словами Штайгер стояв зараз перед нею, гляділа вона на нього весь час, хочби й не хотіла, то мусіла, він заваджав їй вид на вулицю. І добре та виразно бачила, як Штайгер кинув бомбу та пустився втікати. Вона підняла крик і кричала доти, доки не надбіг поліційний агент і арештував Штайгера.

При своїх показаннях Пастернаківна стояла твердо, цупко трималася під гураганним вогнем питань оборони, що намагалася збити її зпантелику і кинути тінь на правдилівсть її слів.

Тільки один-одинокий свідок, Анеля Францос,

жінка фабриканта з Відня, підняла голос на оброну Штайгера. Стояла вона на балконі каварні « Де ля Пе » і згори їй дуже добре було видно, що діялося на вулиці. Зовсім певно бачила вона, що бомбу кинув не Штайгер, тільки інший чоловік. Потім він щез у юрбі.

В цій хвилині, серед загального зацікавлення на залі, піднявся д-р Грек і зложив сенсаційну заяву. Перед кількома годинами редакція « Хвілі » отримала листа з підписами « Начальної Револьюційної Ради Української Військової Організації », ствердженими печаткою тієї організації. Цей лист доказує понад усякий сумнів автентичність документу, що його « Хвіля » отримала ще перед наглим судом і передала до прокуратури. В отриманому сьогодні листі Українська Військова Організація через верховний свій крайовий орган подає, що ще в липні ц. р. вислала лист до президента окружного суду Гавля. Писаний він тим самим письмом і приложена під ним та ж сама печатка, що в попередньому листі до « Хвілі » — це можна ствердити, порівнявши обидва документи. Оборона пропонувала, щоб трибунал зажадав того листа від глави суду Гавля, порівняв його з тим, що його отримала « Хвіля » перед кількома днями, а з того порівняння вийде доказ, що Українська Військова Організація признається до атентату на президента Войцеховского і тим самим відповідає вина підсудного Станіслава Штайгера.

На залі помітний рух. Трибунал проголошує, що з уваги на пізню пору, справа на сьогодні кінчається, буде продовжуватися завтра і тоді подасть він до відома рішення, чи відчитати листа Української Військової Організації.

На другий день зала виповнилася по береги ще далеко перед дев'ятою годиною. Заінтересування розправою надзвичайне, величезна більшість цікавих — серед яких переважали сини Ізраїля — не могла дістатися до середини, облягала звідусіль судовий будинок і слідкувала за процесом з надзвичайних видань « Хвілі », що випускала стенограми процесу з коментарями що дві-три години.

Оборона поставила низку свідків, що мали б відтяжити Штайгера фактично, бо він не кинув бомби, і морально, бо ніколи не був комуністом і не було в нього ніяких мотивів до такого вчинку. Більшість їх суд відкинув, все ж таки деяких допустив.

Покликано свідчити директора львівського театру Чарковського і він сказав, що Пастернаківну загально знали в театрі, як жінку нервову і схильну піддаватися емоціям. Це мало метою підважити її показання, ніби-то недійсні, зачерпнуті з фантазії.

Знову ж свідок Степан Ярош, що стояв коло Пастернаківної, чув, як вона спершу не пізнавала Штайгера з цілою певністю, слова її мали бути : « Наскільки собі пригадую, то це він кинув бомбу ».

Свідок Адам Ковальскі підтримав Ангеліну Францос, він теж бачив як хтось інший, а не Штайгер, кинув бомбу.

Всі три свідки помітно послабили вірогідність показань Пастернаківної, хоч не звалили їх цілком.

Вершок сенсації дня наступив, коли трибунал постановив відчитати документ ніби від Україн-

ської Військової Організації. Кожен натягнувши, щоб ліпше чути...

Автори листа в короткому, сухому повідомленні заявляли, що не Штайгер, тільки член Української Військової Організації виконав атентат на Станіслава Войцеховского.

Важкість цієї заяви відсунула в тінь промови й виводи прокурора та оборонців, кожен нетерпляче чекав : який буде вирок суду?

Довелося ждати до другого дня, суд заповів проголошення присуду на середу, година 11 перед полуднем.

Серед колосального напруження публіки глава трибуналу відчитав присуд :

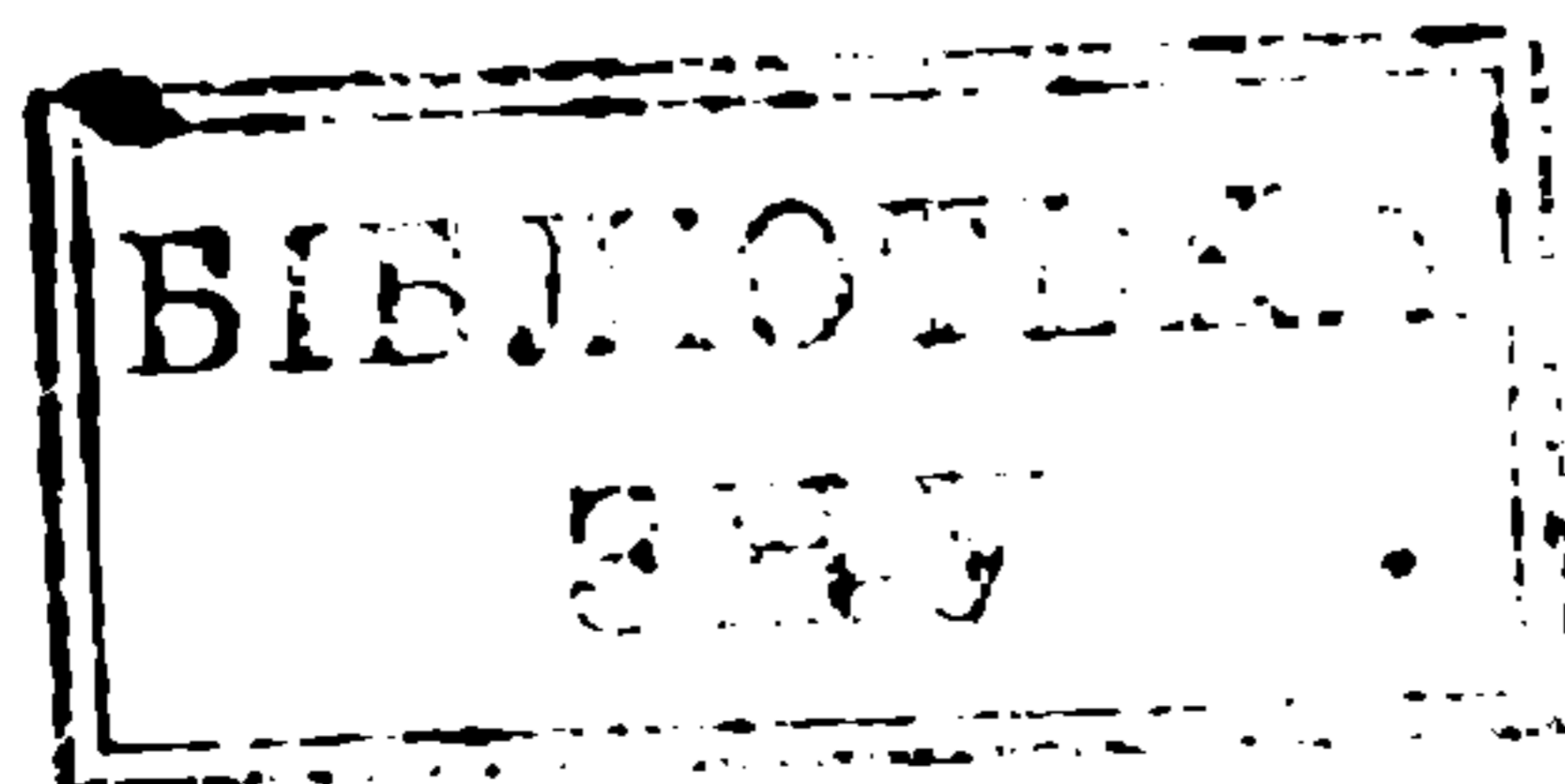
« З уваги на розбіжність поглядів у членів трибуналу, рішено відслати справу на шлях звичайного судового поступування ».

Одночасно постановлено затримати Штайгера в слідчій в'язниці до нового процесу перед звичайним судом.

Штайгер обірвався зпід шибениці — жиди шаліли з радості. На присуд чекали тисячі одноплемінників Штайгера в будинку суду, перед ним і на довкільних вулицях. Загамувався вуличний рух, для привернення порядку прикликано сильні відділи пішої і кінної поліції. « Хвілю » розхачували з рук, придбала вона величезні гроші на своїх надзвичайних виданнях, всі вони пішли на фонд дальшої оборони Штайгера.

Бо він залишився у в'язниці і ждало його ще довге слідство тяжкої і повільної судової машини. Проти неї стануло на двобій зорганізоване жидівство не тільки в Польщі, але в цілій Європі. По-

чалася шалена мобілізація сил, розгорілася скажена боротьба, що дістала назву «штайгеріяди», а в якій обидві сторони не рахувалися з методами й засобами.

II. РОЗДІЛ

БАГОВИННЯ

(Процес Корнгабера, Єгера, Глязермана, Дверніцького і Микитина за обманство і вимушення)

В пошуканці за справником атентату. — На сліді через служницю Корнгабера. — На сцені колишній комуніст Микитин. — Жиди наймають приватного детектива. — Варшавська поліція контра львівської. — « Пан з паном поговорить, а жид да буком! » — Суд за клевету й обманство. — Микитин « плаче в камізельку ». — З Павла знову Савлом — став конфідентом поліції. — Чому підозрівав Степана Панчипина? — Чи жиди його намовляли? — Спілька львівських жидів і варшавської поліції. — Слідчий д-р Рутка і « жидівська конспірація ». — Як то було з листами УВО. — Микитин відпекується, графологи потверджують. — Свідोцтво д-ра Ганкевича. — Микитин у тюрму — жиди на волю. — Дальша доля Степана Панчипина.

В обороні Штайгера настала передишка. Та не надовго. Поки там поволі, але невпинно, оберталися колеса в машинерії судового слідства, жиди у Львові заметушилися. Та й не тільки в самому Львові, навіть поза межами Польщі ще раз потвердилася стара правда, що хто вдарив одного жиди, зачепив собі всіх. Гроші на оборону зібралися миттю, велетенські засоби, більше як потрібно.

Це ніколи для жидів не було трудностю, грошей у них ніколи не бракувало, а на таку справу то й поготів.

Намагання рятувати Штайгера— зрештою зовсім оправдані, зрозумілі і слушні — ішли кількома шляхами: збирати грошові засоби, мобілізувати прилюдну опінію, наставляючи її прихильно до Штайгера, шукати дійсного винownika. А де? Все одне, де, неважно, чи большевик, чи український націоналіст, кожен буде добрий, щоб тільки не жид.

Ціла акція збігалася в свого рода комітеті оборони, що зосереджувався в редакції часопису « Хвіля ». Входили туди жидівські адвокати, політичні діячі з жидівського парламентарного клубу в Варшаві, визначні фінансісти і редактори жидівської преси. Це був, так сказати б, генеральний штаб. А позатим не було жида у Львові, від найбагатшого банкира, до найбільшого « гандеlesa », що скуповував шмати та всяке старе дрантя по хатах, щоб не думав над способами, як визволити свого одноплемінника з тюрми.

Припадок справив, що група багатих жидівських міщухів у Львові натрапила на людину, що могла їм у тому бути помічна. Був це українець, колишній комуніст, що за гроші погодився свідчити по лінії жидівських потреб. Називався Микитин. А для жидів — неначе з неба впав. Вхопилися за нього, намовляли і спокушали, довели його до брехні і фальшивства, його свідчення трохи що не погубили невинну людину. І вкінці так запуталися в тому всьому, що самі знайшлися перед судом. Ще раз тоді вийшло на яву, до якої

потворности й безшабашности здатні жиди, щоб коштом чужого нещастя рятувати одновірця.

Справа почалася перед львівським карним судом у середу дня 8 липня 1925 року о год. 9.30 вранці. Прокуратура виголовила акт обвинувачення проти інженера-архітекта Корнгабера, власника друкарні Єгера, власника клішарні і граверського заведення Глязермана, колишнього поліційного агента, а тепер приватного детектива, Дверніцького, і гімназійного абсолювента б) Миколи Микитина. Відповідали вони за обманство, вимушення, клевету і намагання ввести в блуд органи державної влади. Трибунал складався з радника Франке, як його глави, і з радників Хлямтача та Гебултовського, як членів. Звинувачував прокурор Гриневецкі, (що колись мабуть називався Гриневецький). Лаву оборонців заповнили найзвучніші адвокати, що їх можна було найняти за грубі гроші жидівських багатіїв; д-р Перацкі, д-р Ляндав з Перемишля, д-р Дверніцкі, д-р Кібіц, д-р Датнер — на чолі зо знаним нам уже д-ром Греком. Вони боронили обвинувачених жидів. Микитиніві оборонцем був д-р Маріян Глушкевич, один з найкращих українських оборонців і адвокатів. Посередині між прокурором та оборонцями зайняв місце д-р Лев Ганкевич, як заступник пошкодованого Степана Панчишина.

Ще заки визначено день судового розгляду, адвокат д-р Ляндав вислав до Найвищого Суду в Варшаві прохання, щоб справу передати якому-небудь судові в Польщі поза тереном львівської апеляції, бо ця справа тісно пов'язана з процесом

б) Випускника.

Штайгера, що належить до львівського суду, а через те нема надії, щоб у Львові судили її безсторонно. До початку судового розгляду цього внесення не полагоджено і д-р Ляндав ще раз підніс цей закид, цим разом перед призначенням для розгляду трибуналом і домагався, щоб суд визнав себе невластивим до процесу з тієї причини. Трибунал внесення оборони відкинув — доки не буде інакшого рішення Найвищого Суду, доти він обов'язаний вести процес.

Обійшлося б і без говорення, що на залі і голки не впустив би, всі місця зайняла жидівська публіка з т. зв. ліпших сфер — свояки, знайомі, торговельні та фінансові спільники обвинувачених виповнили її вщерть.

Серед представників багатого жидівського міщанства, що сиділи на лаві підсудних, виблискуючи персями, золотими ланцюжками від годинників та коштовними перлинами в краватках, дивно вражала вихуділа постать скромно зодягненого Микитина. Хто б не знав моральної вартости того типа, міг би зворушитися в милосерді, як той пресовий звітодавець, що писав :

« Микитин, що засідає на лаві обвинувачених разом з жидівськими потентатами, робить прикре враження. Він єдиний сидів увесь час у слідчій тюрмі вже на протязі кількох місяців — всі інші вийшли на волю за великою кавцією. Убраний скромно і вбого. При першому погляді на ту лаву так і здогадуєшся, що Микитин, це жертва ось тих ситих жидівських багатирів » 7).

---

7) « Діло », п'ятниця, 10 липня 1925 — « Процес Корнгабера і т. д. ».

Акт обвинувачення, не зважаючи на сухий стиль і втерту правничу фразеологію в таких випадках, слухався як сенсаційна повість або історія з повної нап'яття фільмової стрічки...

Коли наглий суд передав справу Штайгера на шлях звичайного судового поступування, у львівських сіоністичних колах зродилася думка за всяку ціну довести, що Штайгер невинний в атентаті на президента Войцеховського. Це можна б було зробити з найбільшим і певним успіхом, якби знайти правдивого винуватця. Давайте ж шукати за ним! Але як?

З поміттю прийшов тут сліпий припадок. В будівничого Корнгабера була служниця Кароліна Штайн. До неї забігав Микитин, котрого вона представила Корнгаберові, як свого нареченого і так одного разу Корнгабер познайомився з Микитином у кухні свого мешкання. Микитин мав висказатися перед Корнгабером, що Штайгер невинний, він ніби-то знає правдивого виконавця замаху. Корнгабер спершу не дуже прив'язував вагу до такої кухонної конверсації, але натякнув на те мимоходом своєму знайомому, фотографові Мінцові. А цей побіг з тим до поліції. Поліційний комісар викликав Штайнівну, списав з нею протокол, не знайшов у ньому нічого важного, поза сплетнями, якими переповнений був тоді Львів, і махнув на те рукою. Корнгабер зо своїми знайомими почувалися ображені в своїх детективних здібностях. Справи не залишили, хотіли перевести своє власне слідство понад головами львівської поліції, котрій не довір'яли, вважали її сторонничою, що до того заповзлася погубити невинного Штайгера, після чого мала прийти генеральна роз-

права з жидами. Найняли вони приватного детектива Дверніцького, колишнього поліційного агента, щоб діяв у їх іменні. З Микитином увійшли вони в переговори, щоб перед Дверніцьким зложив письмову заяву про непричасність Штайгера до атентату і виявив назвище виконавця замаху. За це Микитин зажадав від них 5.000 доларів готівкою і документів на чуже ім'я для виїзду до Швейцарії. Єгер з товаришами обіцяли йому те і зобов'язалися безпечно перевести його через границю. Тоді Микитин зложив перед Дверніцьким заяву, що атентат виконав Степан Панчишин, комуніст, українець з роду. Спочатку відзивалися в ньому докори сумління, не хотів обтяжувати свого знайомого фальшивими показаннями. Однак Корнгабер з товаришами не давали йому спокою і просто змусили його до того. Зібрані на письмі показання Микитина вислано до варшавської поліції. Почалося суперничання між львівською і варшавською поліціями, Варшава повела власне слідство в справі атентату на Войцеховського, зовсім поминувши львівські поліційні органи. До Львова вислано спеціаліста в таких справах, славного на варшавському ґрунті підінспектора поліції Пйонткевіча, що привіз з собою цілу зграю агентів, щоб унезалежнитися зовсім від співпраці з львівськими поліційними установами.

Але і Львів не спав. У висліді рознюкувань львівської поліції показалося, що в день атентату Степана Панкевича зовсім не було у Львові! А через те впала ціла теорія Корнгабера й товаришів, всі заметушилися і кожен хотів якнайшвидше вмити руки від тієї справи. Варшавська і львівська поліції порозумілися, погодилися і цілу ту

чесну кумпанію з інж. Корнгабером на чолі посадили під ключ.

В лябіринті тих часто суперечних з собою свідчень, протоколів і допитів, упав промінь світла на момент, що залишився нев'яснений ще з наглого суду над Штайгером. Тоді оборона принесла на суд два документи, що їх ніби-то дістала «Хвіля» від Української Військової Організації. В слідстві Микитин признався, що це він носив ті документи до «Хвилі», а передавав йому їх Корнгабер. Виходило б, що Штайгер вискочив зпід наглого суду завдяки сфальшованим документам?

Всі очі звернулися на Микитина, хто він такий і що скаже на свою оборону?

Почав він говорити по-українськи. На запит глави трибуналу, чому не говорить по-польськи, відповів, що до мови він ваги не прив'язує, бо почуває себе інтернаціоналістом. Одначе для оборони мусить користуватися мовою, що її знає найліпше, а є нею його рідна, українська мова.

Не почувається до вини, нікого ані тенденційно ані фальшиво не обтяжував, говорив тільки те, про що був переконаний, що воно правдиве.

Народився він у не дуже-то заможній селянській сім'ї 1903 року. Якось перебивалися вони з хліба на воду, аж доля загнала їх до міста, там вони спролетаризувалися і збідніли. Тепер його батько працює робітником у Ставропігії 8).

В цьому місці обізвалися стенографи, що не встигають записувати, не розуміють добре україн-

---

8) Ставропігійське Братство, установа ще з XVI сторіччя, мала у Львові власну друкарню і комплекс будинків у середмісті.

ської мови. Оборонець д-р Грек домагався, щоб стенографів скріпити додатковими, котрі володіють українською мовою. Показалося, що в суді таких нема. По нараді трибунал рішив, що його глава буде перекладати стенографам кожне речення з української на польську мову. Ішло це дуже пиняво і накінець, на прохання трибуналу, Микитин погодився користуватися польською мовою.

Бувши сином убогих батьків, міських злидарів, Микитин зазнав незавидної долі :

« Батьки не могли мені нічого дати та й не міг я нічого від них вимагати... Я почував себе щасливим, коли сів на шкільній лавці і пізнав цей найбільший здобуток культури, що ним є писана і друкована творчість людини ».

З народньої школи перейшов він до філії української академічної гімназії і скінчив її з добрим поступом у 1923 році. Коли вже був в останній, восьмій, класі, попалася йому в руки брошура « Азбука комунізму ». Зацікавився він комуністичними кличами і зачитувався в усякій пропагандивній бібулі та в брошурках, а коли наковтався їх по самі вуха, зробилося в нього бажання пошукати зв'язку з місцевими комуністами. Проте звірився своєму товаришеві Степанові Панчишинові і цей одного вечора завів його до « Союзу Комуністичної Молоді Західньої України ». Пробув він там на побігеньках у комуністів яких два місяці, потім цей льокаль розв'язано, а ще перед тим усунули звідти Панчишина за недбайливе ставлення до своїх обов'язків.

Вже після матури 1923 року Панчишин закликав його до товариства « Воля » при вулиці Оссо-

лінських і там пізнався він з комуністичним апаратчиком Яворським. Цей призначив його до «техніки», що мала своїм завданням поширювати комуністичну бібулу. Його зв'язковим до «техніки» був якийсь Шльосман. Коли ж Шльосмана арештовано 12 лютого 1924 року, Микитин мусів утікати зо Львова і ховався кілька тижнів на селі. Партія знову визвала його до Львова, сконтактувався з ним якийсь Попелець, що мав завданням переводити через кордон загрожених від поліції комуністів. Цей мав його перекинути на партійний вишкіл до ССРСР.

Ще перед тим познайомився він у читальні ім. Михаїла Качковського з Кароліною Штайн, дочкою частинно спольщених німецьких колоністів зпід Золочова. Вона слабо говорила по-українськи і він учив її української мови. Подружив з нею і в її батьків у селі Брониславівка ховався перед поліцією. Коли вернувся до Львова 14 червня 1924 року, Кароліна вже вважалася його нареченою. Служила вона в Корнгабера. Дуже він тоді бідував, ані документів у нього не було, ані не мав з чого жити, заробити ж нелегко, бо жив напів легально. Звернувся до партії, щоб виробили йому документи, і дістав відповідь, що партія помагає тільки тим, хто в тюрмі, а хто на волі, той сам мусить собі радити. І зрештою, одиниця не така-то вже важна, коли й загине, шкода від того для загалу невелика.

Це його до решти зневірило і розчарувало до комунізму. Він пізнав і зрозумів, що комуністам не залежить на рівності всіх людей, тільки на тому, щоб самим володіти іншими людьми. Влада — ось начало й кінець для них. А тут у животі

бурчить — не що дня ж забігати йому до Кароліни на «зупу і шницлі» 9). Не дурний вигадав, що як не під'їси, то й святих продаси, а комуністи давно вже втратили ореол святих у його очах.

Тоді рішився він покаятися перед державною владою і вернутися до нормального життя. Та ба! До кого з тим іти? Давніше чув, що в поліції політичними справами відає комісар Кайдан, та не знав, як до нього дістатися. Блукаючи раз ніччю вулицями в розпачі, стрінув поліциста на Янівській вулиці і просив його завести до Кайдана. Поліцист відмовився, не міг покинути служби. Більше щастя знайшов у другого поліциста на Клепарівській вулиці, цей завів його до поліційної станиці, звідки потелефонували до бюро Кайдана — його вже там не було. Микитин переночував на станиці і вранці відвели його до політичної поліції при вулиці Міцкевича ч. 12 — а Кайдана ще не було там.

Коли ж прийшов і довідався, в чому діло, замкнув кімнату на ключ і заборонив туди впускати когонебудь. «Навіть якби сам Господь Бог прийшов — не впустити» — казав Кайдан. Йому Микитин признався, що був комуністом і що шукала за ним поліція. Тоді Кайдан казав йому розказувати про все, що знає про львівських комуністів та про їхню роботу. Не знав Микитин, від чого починати, розповідь була доволі хаотична, подав два назвища — все те Кайдан казав списати і прийти на стрічу з ним до костьола св. Анни.

---

9) В Галичині з-німецька: смажене сікане м'ясо. На «зупу і шницлі» заходили до служниць їхні зальотники, переважно вояки.

Прийшов він на ту стрічу і знову подав Кайданові кілька назвищ. Ще кілька разів стрічався з Кайданом, але відчував, що цей йому не довір'яє, що все говорення Микитина, це наче б то сама «фразеологія та демагогія», відмовлявся від дальших зустрічей і навіть грозив Микитинові арештуванням.

Десь около 2 вересня дістав він листа від Кайдана, щоб прийти на зустріч до цукорні при Городецькій вулиці. Не пішов туди, місце було занадто публічне, боявся, щоб не побачив його хто в товаристві поліційного комісара. Стрінувся з Кайданом другого дня в брамі при вулиці Красіцких і повідомив його, що підготовляється замах на президента Войцеховського. Кайдан не вірив тому, уважав це за банялюки 10) казав написати звіт про комсомол і «день комуністичної молоді», що мав відбутися 7 вересня.

Швендяючися по Львові, Микитин завважив Степана Панчишина, як входив він до кам'яниці при Руській вулиці. Ще перед тим чув він десь, що Панчишин приїде з Варшави, але без зброї, щоб на випадок несподіваної ревізії в поїзді нічого при ньому не знайдено. Знав він про Панчишина, як про члена терористичної комуністичної організації. Нахил до тероризму вже давніше був у нього, за те навіть попав він у конфлікт з львівською партійною комуністичною владою, бо партія визнавала тільки масовий терор, засуджувала інди-

---

10) Банялюка — місто в Боснії. Галицькі вояки, що відбували службу в Боснії, розказували всякі неймовірні та фантастичні історії, і з того пішло: плести банялюки — городити чепуху.

відуальний. Потім говорено, що він був замішаний у замах на львівську порохівню, а сам він при одній нагоді чванився перед Микитином, що брав участь у збройному нападі, щоб звільнити з в'язниці Вечоркевича й Багінського 11). Було про те багато писано в газетах і Панчишин хвалився, що «це моя робота». Тепер Панчишин входив до кам'яниці, де жив їхній знайомий Мариняк, а в нього батько Панчишина зберігав два револьвери.

В день приїзду президента Войцеховського Микитин знову блукав безцільно вулицями, стояв коло каварні «Де ля пе», коли переїздив туди Войцеховські, бачив, як у повітря вилетів якийсь пакет, але не бачив, хто його кинув. Не мавши що з собою зробити, дали тинявся по місті і так зайшов на Високий Замок, де стрінув групки знайомих комуністів. Від них довідався, що замах не вдався, що Панчишин має на другий день виїхати до Золочева, щоб там повторити атентат. Потім зайшов під Великий Театр і там наткнувся на броварняного робітника Лотоцького. Розмова зійшла на замах — це було на устах усіх львов'ян — і Микитин висунув здогад, що це українці протестували в той спосіб проти рішення Ліги Народів передати Польщі мандат над Галичиною на 25 років. Коли говорили, чому бомба не вибухла, Лотоцький сказав, що «Стефко — цебто Панчишин — хлопець ловкий, він ще сьогодні щось зробить».

---

11) Два польські офіцери-комуністи, засуджені за комуністичну революційно-терористичну діяльність. Їх мали пізніше виміняти на границі за арештованих у совдепії поляків але на місці виміни застрілив їх поліцист Мурашко, правдоподібно за відомом і з намови польської поліції. Дістав за те всього два роки в'язниці.

Микитин це зрозумів так, що з уваги на невдачу атентату у Львові Панчишин ще раз спробує його в Золочеві. Все те пов'язалося в цілість у його голові і він, хоч сам не бачив, але був певний, що ніхто інший тільки Степан Панчишин виконав цей атентат. І коли дочка Корнгабера, Кліма, спиталася його, чи справді Штайгер кинув бомбу на Войцеховського, він нічого не відповів, тільки загадково всміхнувся, а це Корнгабери зрозуміли, як сумнів відносно Штайгера. Про те, зрештою, говорив він з Кароліною, хоч і не згадував, на кого має підозріння.

Корнгабер настоював, щоб сумніви й підозріння Микитина списати на папері і з тією метою сконтактував його з Дверніцкім. Микитин спочатку не дуже похочував, на нього натискали. Дверніцкі запросив його до себе і там, при пляшці лікеру, Микитин нарешті погодився. Зажадав за те 5.000 доларів, виїзд за кордон, зміну матурального свідоцтва на інше назвище. І як передумову поставив, щоб не було про нього згадки в газетах. Зараз таки почали списувати його показання, не скінчили за першим разом, продовжували на пізніших зустрічах. Потім Микитин хотів відректися всього і звернув Дверніцкому 50 золотих завдатку. На нього страшенне тиснули, шість годин умовляли, навіть арештом грозили і вкінці підписав він декларацію: « Я, Микола Микитин, ось цим свідчу, що виконавцями атентату є Степан Панчишин і шлюсар Фідик ».

Після того він ще нераз стрічався з обвинуваченими. Раз був при тому посол Розмарін, іншим разом говорив з ним підінспектор Пйонткевіч з Варшави, що дав йому 500 золотих, пашпорт на

ім'я Яна Яніцкого та обіцяв посаду в поліції в Варшаві. Возили його до Варшави пізнавати Степана Панчишина, що сидів там у тюрмі. Сидів з ним цілу ніч у кімнаті, нічого вони тоді з собою не говорили.

Щораз менше був він задоволений з тієї справи і щораз більше жалів, що дався намовити на таку халепу. Обіцяних грошей йому не дали, капали потроху, звичайно по 50 золотих. Раз дав йому 50 золотих посол Розмарін, а одного разу дістав 150 золотих від поліційного комісаря Савіцького. Всього-на-всього отримав 950 золотих, а мешкав у « Готелі Подільському » і за саму тільки кімнату мусів витратити по п'ять золотих денно.

Заперечив, наче б носив листи від Корнгабера до « Хвілі ». Про те, що такі листи, підписані « Верховною Українською Радою », отримала « Хвіля » митрополит Шептицький і президент суду Гавель, перший раз довідався від посла Розмаріна 28 жовтня 1924 року. Відразу сказав йому, що вважає їх фальшивими, ніде бо він не чував про таку організацію. До авторства тих листів признався в слідстві, в присутності слідчого судді д-ра Рутки, комісаря Гепшперта і протоколянта д-ра Пйотровського, а це тільки тому, що йому грозили засудом на 20 років тюрми, коли відмовиться. Сказав тоді неправду, щоб рятуватися, і це тепер відкликує. Правда, в слідстві була мова про ті листи, але рішуче заперечує, наче б то він їх сам писав. Зміст листів знає з того, що перед списуванням протоколів давали йому їх читати.

Вражало, що Микитин вибілював жидів, повідкликав усі давніші свої показання в часі поліційного та судового слідств, де обтяжував жидів,

як авторів фальшованих листів від таємної української організації. Все звалював він на слідчого суддю д-ра Рутку, що ніби-то довго розмовляв з ним про «жидівську конспірацію» зо Штайгером на чолі, і під його намовою він обтяжив жидів, щоб «заспокоїти д-ра Рутку».

Коли Микитин скінчив, залишив по собі несмак і почуття огиди. Ось людина, що найперше продала своїх товаришів з комуністичної організації, потім за гроші видала жидам свого сусідатовариша шкільних часів і з комсомолу, а далі тих же жидів «сипала» в слідчого, зо страху за свою шкуру, і накінець, правдоподібно теж не без впливу золотої мамони, вибілювала їх на суді. Які можуть бути моральні принципи в такої людини, до якої міри можна вірити її словам?

Прийшла черга на обвинувачених жидів і тут польський Львів здивувався, яких-то незнаних патріотів має він у себе. Суд засипали доказами активної їхньої участі в польських організаціях, жертвенности на польські національні і добродійні цілі, спільними фотографіями з суспільними і політичними польськими діячами. Дивно, що все те досі було закрите серпанком скромности, мовляв, нехай не знає ліва рука, що чинить права — і треба було аж суду, щоб цей патріотизм вийшов на яву. Авже ж, що вони невинні. В вину їм записати хіба те, що взяли серйозно брежні захланного на гроші Микитина і впали жертвою своєї легкодущности.

Поліційні свідки, львівські й варшавські, potwierдили тезу акту обвинувачення. Комісаря Кайдана звільнило міністерство внутрішніх справ з урядової тайни щодо його відношення до Миколи

Микитина. Микитин справді зголосився до свідка десь під кінець червня, заявив своє розчарування в комунізмі і виявив охоту подати різні відомості з діяльності комуністів у Львові. Вражало, що Микитин подавав тільки назвища тих, що або вже були арештовані, або про котрих давно було відомо поліції. Анічоґісінько нового не довідався свідок від Микитина і навіть підозрівав, чи не насла-ла його сама комуністична організація, щоб пошти-ти в дурні поліцію.

Між поліційних агентів з Варшави поділено ролі : одні мали вести слідство по лінії показань Микитина, другі ж мали слідкувати за ним самим, про всякий випадок. До тих останніх належав свідок Цехновскі, колись поліційний агент з Варшави, а тепер приватний урядовець. Постигла його трагічна доля і з ним стрінемося в наступному розділі.

Слідчий д-р Рутка спочатку ані не знав ані не підозрівав якогось зв'язку між Корнгабером, Микитином та листами таємної української організації. Він навіть був заскочений тим, коли Микитин при одному з допитів зовсім несподівано, непитаний про те, виявив, що Корнгабер приніс йому раз листа в польській мові до президента суду Гавеля з проханням перекласти це на українську мову. Микитин переклав, потім ще на бажання Корнгабера написав картку до поліції і за те йому, як сам признав, заплачено.

Ще раз счинилася катавасія довкола листів від Української Військової Організації. Свідок по-сол д-р Розмарін говорив про те, що в його приявності приніс такого листа якийсь хлопець до редакції « Хвілі » і передав його панночці, що прий-

мала відвідувачів. Негайно два редакційні співробітники дали його сфотографувати, після чого редактор Брат, референт українських справ у «Хвилі», переклав його на польську мову. Перед тим, заки дали листа д-рові Грекові, щоб передати трибуналові, читав його ще д-р Лев Ганкевич.

Д-р Ганкевич, що виступав у процесі як заступник пошкодованого клеветою Степана Панкевича, вийшов тепер перед трибунал, як свідок. Так, це правда, що д-р Розмарін показав йому в суді анонімний лист якоїсь «Української Бойової Організації» 12). Відразу в першій хвилині д-р Ганкевич сказав послові Розмарінові, що це фальсифікат, дурний трік оборони і ледве чи є такий суд, щоб дався на нього зловити. Це враження склалося в нього під впливом форми і змісту листа, хоч не вважає він себе спеціалістом-лінгвістом. Така була перша відрухова фраза його погляду, зовсім не значить це, що Штайгер винний. Навпаки, свідок особисто переконаний, що нема вини за Штайгером, та це не мусить бути рівнозначне з правдивістю предложених судові документів.

Покликали знавців письма Новицького і Францішека Вальчака. На думку Новицького, всі анонімні листи, наче б то від революційної української організації, вийшли зпід руки підсудного

---

12) Ввесь час слідства і процесу не було одностайности щодо назви тієї організації. Раз вона виступала під іменем «Верховної Української Ради», другий раз як «Українська Бойова Організація», то знову ж «Начальна Революційна Рада Української Військової Організації», а то й просто як «таємна українська організація». Ця плутанина в назві дуже мусіла послаблювати віру в автентичність документів.

Миколи Микитина. Це потвердив Вальчак, що окремо і незалежно від Новіцького переводив свої досліджування тих документів. Щоправда, не дуже можна б покладатися на слова тих судових «знавців»-графологів, бо досі в 99 випадках на 100 вони завжди свідчили згідно з тезами акту обвинувачення.

Присуд проголошено в вівторок 18 серпня 1925 року о годині 9 ранком. Миколу Микитина засуджено за клевету й обманство на п'ять років в'язниці і заплату Степанові Панчишинові відшкодування сумою 3.000 золотих.

Всіх інших підсудних звільнено. Чому? Не треба мати сивої бороди, щоб відповісти. Це були люди, що нажили скажені гроші і поставили на ноги в своїй обороні що тільки було можливе. Але хтось мусів потонути, а ним був Микола Микитин, що, власне, навіть не був «хтось», тільки «ніхто». На суді він вийшов винуватим, усі ж інші тільки жертвами його брехливості й жадоби наживи. Як осолоджено — а може тільки обіцяно? — йому тюрму за те, що помагав обороні відтяжувати своїх сусідів на лаві підсудних, проте можна хіба тільки здогадуватися.

Посмак тієї справи, не тільки серед української публіки, з'ясує передова стаття в «Ділі», написана безпосередньо після присуду:

«Суть справи не у звільняючому чи засуджуючому присуді, а в етичному підложжі, з якого той процес зродився, і в атмосфері моралі та суспільної етики, в якій він проходив... На нинішніх підсудних все таки залишилося

тавро донощитва й оборони своєї свободи коштом життя іншої людини » 13).

Що сталося зо Степаном Панчишином? Відпало від нього підозріння за атентат на Войцеховського. Все ж ще сидів він у в'язниці, як підозрілий за приналежність до комуністичної організації і за заговор на звільнення Вечоркевіча й Багінського. Справа переходила з львівського до варшавського суду кілька разів і виглядало, що не знають, що з нею зробити. Вкінці суд першої інстанції в Варшаві засудив його на два з половиною років в'язниці. Наслідком відклику прокурора апеляційний суд підвищив кару до чотирьох років. Оборона внесла відклик до Найвищого Суду, там знесено присуд і знову передано справу до апеляції, в іншому комплекті суддів. Дня 19 грудня 1926 року апеляційний суд знову і цим разом остаточно засудив Панчишина на чотири роки за участь у комуністичній терористичній організації.

---

13) « Діло » ч. 183, вівторок 18 серпня 1925.

III. РОЗДІЛ

СМЕРТЬ ШПИКА НА ЛЬВІВСЬКОМУ БРУКУ

Стріли на Трибунальській Площі у Львові. — Смерть Цехновського, шпики політичної поліції. — Темне його минуле і мандрівка між поліцією та комуністами. — Під присудом смерти від 1924 року. — Наглий суд. — Убивник: жид Нафтула Ботвін, син сифілітика і брат божевільного. — Убивство з наказу комуністичної партії. — Засипав Центральний Комітет Комсомолу Західньої України. — Кара смерти й ексекція. — Моральний чад над польською суспільністю. —

Чи сподівався інж. Федір Яцура, майструючи бомбу в підвалі своєї лябораторії, яким ланцюхом вибухів пролунає вона в світі? Кінські копита придушили її і Войцеховські урятувався, але ось рік уже, а вона все зо свіжою силою вибухає в світі щораз-то новими сенсаціями. Найперше — арештовано Станіслава Штайгера і тим поставлено на ноги ціле жидівство в Польщі, — ба, і в цілому світі. А потім наглий суд над Штайгером — в усій малій і великій жидівській пресі всіх континентів ішла безплатна рекляма для Української Військової Організації та й для всієї справи нерозв'язаної польсько-українських відносин, а посередньо для визвольної боротьби цілого українського народу.

Потім групка Корнгабера й товаришів устромила кия в комуністичне осине гніздо і загостри-

ла внутрішні відносини в Польщі, розворушила суперничання різних поліційних кіл між собою, нацькувала Варшаву на Львів, потягнула за собою метушню в большевицькому підпіллі Польщі.

І це ще не все. В самому розгарі процесу Корнгабера й Микитина знову пролунали стріли у Львові і від них повалився на брук один зо свідків, спроваджений з Варшави колишній поліційний шпик Юзеф Цехновскі.

У вівторок 28 липня 1925 року перед полуднем Цехновскі йшов Трибунальською Площею у Львові. Він уже зложив свої показання перед судом і, власне, нічого б йому робити у Львові, пора б вертатися до Варшави. Суд казав йому затриматися ще на кілька днів, з уваги на можливість конфронтації зо Степаном Панчишином, що також міг бути викликаний на свідка. Це ж бо Цехновскі найперше помагав у слідстві, що почалося наслідком доносу Корнгабера й Микитина, потім слідкував за Микитином і він це їздив до Каліша арештувати Степана Панчишина.

Нічого не прочуваючи, ішов собі Цехновскі львівськими вулицями. В одному моменті підскочив до нього з-заду якийсь молодий чоловік і двома пострілами з револьвера на місці поклав його трупом. Одна куля попала просто в серце, друга трохи нижче в бік. Напасник хотів було далі стріляти, але зловили його за руки два поліційні агенти, що припадково йшли трохи позаду Цехновского. Убивник не ставив ніякого спротиву під час арештування, крикнув тільки : « я комуніст і вбив Цехновского, бо він був провокатором. Називаюся Нафталі Ботвін ».

Убивство викликало в місті величезну сенса-

цію. Публіка зацікавилася особою Цехновського, газети нищпорили за його минулим, кожного дня і кожної години виходили на яву нові ревелаяційні вістки.

Хто був Цехновські? За повідомленнями варшавської преси, переважно з політичної лівизни, Юзеф Цехновські народився в Бересті над Бугом 1889 року, — в хвилині смерті йому було всього 36 років. Недовго перед вибухом війни в 1914 році знайшов дорогу до комуністичної партії, що тоді ще виступала під назвою соціал-демократії. Тяжкувато було в нього з партійною дисципліною, а в 1920 році його зовсім виключено з партії за непослух. Тоді він знюхався з політичною поліцією і два-три роки пізніше, вже з її доручення, знову знайшов зв'язок до комуністів, став членом їхньої терористичної організації, як поліційний конфідент. Це він, їдучи з Кракова до Варшави з тайними дорученнями тієї терористичної організації, куди належали також польські офіцери Вечоркевіч і Багінські, виявив її пляни на поліційні станиці в Ченстохові і це він головним чином причинився до арештування обидвох польських військових старшин, що потім трагічно згинули з рук Мурашка, ще одного поліциста.

Вже тоді постало проти нього підозріння серед комуністів, якимось удалося йому відбредхатися, та повного довір'я до нього вже не було. Десять незадовго після того вийшла на яву поліційна провокація з вибухом бомби в приміщенні комунізуючої газети « Валька люду » 14) в Варшаві. Бомбу підкинула варшавська політична поліція через

---

14) По-польськи : Боротьба народу.

своїх людей, що їх інфільтрувала в комуністичне середовище довкола тієї газети, і хотіла це використати як привід до широко закроених арештів серед варшавських комуністів. Тоді Цехновскі скомпрометувався своєю незручністю, мусіли його звільнити з поліційної служби, та не залишили на льоду свого прислужника, дали йому якесь зайняття в приватній фірмі.

З того часу переслідувала його ненависть комуністів, що в міжчасі відкрили вже всю його провокаційну роботу в їхніх рядах за останні роки. Ще в 1924 році Комуністична Партія Польщі видала присуд смерти на нього і при ревізії в Ботвіна мали знайти в кишені наказ виконати цей присуд.

Не був це перший замах на Цехновського. Пробувала вбити його в Варшаві комуністична боївка 17 липня 1925 року. Три її члени, Владислав Гібнер, Генрик Рутковскі і Владислав Кневскі, заплуталися в перестрілку з поліцією, їх схоплено, засуджено до смерти і виконано присуд у варшавській цитаделі 21 серпня того ж року.

Вбивник не скривав свого назвища і це дуже допомогло поліції в слідстві. Він подав, що називається Нафтула Ботвін, має двадцять років, по професії — шевський помішник. Уродився в містечку Камінка Струмилова, тепер живе з матір'ю у Львові під числом 28 Соняшної вулиці. Почуває себе комуністом, т. зн. вірить у перемогу комуністичної ідеї, але до комуністичної партії не належить. Злочин виконав самий, з власного почину, без нічиєї намови і без помочі якихнебудь спілників, а вбив Цехновського, бо знав про його провокаційну роль серед комуністів.

Нема ніякого сумніву, що такі були інструкції для Ботвіна від його партійних зверхників, а то, щоб на тому урвати слідство, не повести його за ниткою до клубка. Одначе Ботвін не витримав. Не тільки признався в пізніших допитах, що належав до Комуністичної Партії Західньої України і вбив Цехновського з партійного наказу, але й видав різних своїх товаришів. Поліція виловлювала їх одного по другім, як горобців, і так прийшла майже до повного списку Центрального Комітету Комсомолу Західньої України.

Десять днів пізніше, в п'ятницю 7 серпня 1925 року, о год. 10.15 почався наглий суд над Нафтулою Ботвіном під головуванням радника Маліцького. В склад трибуналу входили судді Ангельські, Соха і Маліновські, звинувачував прокурор Сивуляк протоколував судовий аплікатор д-р Пйотровські. Ботвіна боронили два адвокати: жид д-р Аксер та українець д-р Степан Шухевич.

На суді Ботвін потвердив, що був членом комуністичної партії з 1923 року і з доручення Варшави слідкував за Цехновським увесь час перебування останнього у Львові. Коли трапилася йому зручна до того нагода — убив його. І не жаліє того, Цехновські був провокатором, партія наказала його вбити і він цей наказ виконав.

Відкликав усі свої вложені на поліції признання, як вимушені побоями. Тоді-то виявив він різні назвища та партійні псевдоніми і причинився, що арештували багато невинних людей. Відкликання запротоколовано, але арештованим не на багато це придалося, з під ключа їх не випустили.

Виявилися різні подробиці, що їх поліція тіль-

ки потроху випускала з рукава. Якийсь М. Данилко з Варшави переслав Ботвінові 798 золотих. Величенька сума, як на бідного шевського помішника. Оборонець д-р Аксер намагався доказати, що ці гроші були призначені для іншого Ботвіна — це назвище серед жидів доволі поширене.

Ботвін — восьма дитина з ряду. Батько помер від сифілісу, один з старших братів Нафтули покінчив життя як божевільний на Кульпаркові 15). І цього-то сифілістичного виплодка обрали собі комуністи як знаряддя помсти на одному з своїх відступників.

Все вичерпано за один день. Не було потреби силкуватися на докази — винувника зловлено на гарячому і він нічого не заперечував. Якби не сухі вимоги судочинства і промови адвокатів це можна було б покінчити ще того самого дня. М. і. оборонець д-р Аксер пробував зробити враження на суддях статистикою: за чотири роки існування польської республіки затверджено і виконано 680 присудів смерти.

О годині 10 ранком наступного дня в суботу проголошено вирок смерти. Глава трибуналу призначив час виконання присуду на 12.30. На прохання оборони згодився продовжити цей реченець ще на одну годину. Коли ж оборона вислала до Варшави прохання помилування, суд прихилився і від себе до того внесення.

Президент Польщі не скористав з свого конституційного права ласки і присуд негайно виконано через розстріл 16).

---

15) На передмісті Львова Кульпаркові стояло заведення для божевільних.

16) В книжці О. А. Макаренка : « Провал імперіаліс-

В тому часі й у тому самому суді все ще йшла справа проти Корнгабера й товаришів. Жидівська оборона в тому процесі добачувалася зв'язку між обома справами і домагалася, щоб перервати процес Корнгабера та повести доповняльне слідство. Цехновскі арештував Степана Панчишина, комуніста, запідозреного в виконанні замаху на президента Войцеховского. Мала відбутися конфронтація Цехновского і Панчишина і щоб не допустити до неї, комуністи руками жида Нафтули Ботвіна вбили Цехновского. Це ніби-то сильно скріплює підозріння, що Панчишин таки був причетний до атентату на Войцеховского. Спроба ця не вдалася, бо знайдені коло Ботвіна папери стверджували, що комуністи постановили вбити Цехновского ще в 1924 році, отже далеко перед тим, заки відбувся атентат на президента Войцеховского.

Вбивство Цехновского, на тлі справи проти Корнгабера й Микитина, екзекуція Ботвіна, моральна гниль Микитина — все те склубочилося в якомь несамовитє чортовиння і придавляло своїм чадом чесних людей, без різниці, українців чи поляків. Мимоволі поставала думка : до чоґо все те доведе? Цікаві з того приводу міркування українського щоденника :

тичних замірів щодо України в 1924-1929 рр.» (В-во « Наукова Думка », Київ, 1967), на стор. 132 читаємо : « Трудящі радянського Львова увічнили пам'ять славного діяча КПП і КПЗУ Нафталя Ботвіна, назвавши його ім'ям одну з кращих вулиць міста ». Чи можна собі уявити більшу наругу над українським народом? В українському місті на українській землі жид убив поляка, а приїшов москаль і назвав його іменем одну з кращих вулиць західньої столиці України!

«...Головною перепоною для орієнтації у відомих уже фактах та словах є щораз важче проведення межі між людьми ідейними, між тими, що перед кількома місяцями належали до одної групи, а згодом перейшли до протилежної і які, хтозна, чи вчора ще не змінили мотивів своїх пересвідчень, своєї поведінки, а разом з тим усього світогляду...

Затрачується різниця між поняттями чесного і корисного. Вчорашній революціонер нині може з'явитися на поліції і заявивши своє каяття — видавати своїх товаришів. І йому вірять. Вчорашній поліційний агент, що ввійшов у середовище революціонерів, щоб за ними стежити — одного дня входить з ними в порозуміння. І його приймають, як товариша.

І ось характеристична психологія, витворена в отруйній атмосфері: влада і революціонери приймають часто на свою службу людей, яких минуле є щонайменше темним питайним знаком...

...Атмосфера, в якій живемо, налягла на мізки своєрідним чадом: чесною людиною, або щонайменше такою, що заслугує на пошану, вважають щораз частіше ту, що є нам корисна — чи то державі, чи політичній партії, чи ще тіснішому гуртові.

Наслідком такої психології — своєрідна мораль, а наслідком такої моралі — розхитаність суспільних основ, під якими витворюється щораз більше трясовиння » 17).

---

17) « Діло », ч. 168, п'ятниця 31 липня 1925, вступна редакційна стаття « Чад ».

IV. РОЗДІЛ

ШТАЙГЕРІЯДА

Новий суд над Штайгером — Трибунал та оборона. — Акт обвинувачення і Пастернаківна, його опора. — Жиди шукають справника серед українців. — Безличні й нахабні їхні методи. — Фальшують інтерв'ю з д-ром Євгеном Петрушевичем. — Телеграма й заперечення д-ра Романа Перфецького. — Брехні афериста Натана Ранда. — Лист редактора Івана Проця до віденської поліції. — Містифікації «приятеля українців» д-ра Ізраєля Вальдмана. — Чи жидівські переговори з полк. Коновальцем? Жидівська пропозиція перевести за границею процес за атентат. — Спростування полк. Євгена Коновальця. — Український жид. Яків Оренштайн, відпекується. — Карний плебісцит. — Нефортунний і спізнений виступ перед судом д-ра Володимира Бачинського.

Минув рік, густо пронизаний сенсаційними подіями і ревеляційними вістками довкола атентату на президента Станіслава Войцеховського і його згоадного виконавця, жиди Станіслава Штайгера. Накопичувалися товстелезні книги судових актів, не дармувала й жидівська оборона, пустивши в рух надивовижу справну машину жидівської преси і жидівських політичних контактів по цілому світі. Атмосфера згущувалася, справа Штайгера перемінилася в вулькан розпечених пристрастей і він вибухнув нарешті в новому політичному

процесі за атентат на Войцеховського, що почався перед львівським судом присяжних у Львові дня 12 жовтня 1925 року.

Главою трибуналу призначено судового радника Франке, членами — радників Гетінгера і Хлямтача. Ні один з них не брав участі в наглому суді над Штайгером минулого року. Як оборонці Штайгера зголосилися д-р Грек, д-р Левенштайн, д-р Ляндав з Перемишля і д-р Розенкранц. Пізніше запрошено ще д-ра Маріяна Глушкевича, щоб таким чином лава оборонців була заступлена всіма трьома національностями Галичини: жидами, українцями й поляками. Зголосився також славний варшавський оборонець і посол Євген Сьмяровскі.

Вхід до залі ізольовано густим кордоном тайної і мундированої поліції, впускали туди тільки за спеціальними квитками вступу. Їх першого дня майже повністю роздано між судовиків та їхні родини, так що жидівської публіки на залі було обмаль. Зате облягла вона судовий будинок з усіх сторін, поліція мусіла спинити трамвайний рух на вулиці Баторія.

Зацікавлення процесом вийшло далеко поза межі Львова. Це виявилось хочби в тому, що зараз таки першого дня зголосилося в суді сорок пресових звітодавців. Число це пізніше ще піднеслося.

Відчитаний акт обвинувачення не вніс нічого нового, поза тим, що було сказано в цій самій залі перед роком, хіба те, що виразно подано тут мотиви вчинку: Штайгер буцім-то кинув бомбу на президента Войцеховського тому, що був комуністом і діяв з наказу комуністичної партії. Також впадала ввічі тенденція піднести небезпеку

від бомби. В той час як минулого року, помимо експертизи знавців-піротехніків, слідно було деяке легковаження засобу атентату, — м. і. говорено про « нешкідливу петарду », « штабацьку витівку » і т. п. — то тепер прокурор, приймаючи за підставу твердження військових знавців вибухових матеріялів, виступив з тезою, що апарат бомби зроблений був дуже прецизійно і що на випадок її експлозії знищила б вона все в промірі щонайменше восьми метрів. Як причину, чому бомба не вибухла, в часі наглого суду подавали, що вона просякла вогкістю. Тепер же ж публіка довідалася, що сполошений кінь копнув бомбу копитом, від чого зміст пакету з бомбою висипався і згоріло тільки її опакування.

Покликано безліч свідків. Багато більше, як минулого року. Тепер, перед звичайним судом, було на те доволі часу. Не було сумніву, що свідків муштрували з обох сторін — прокуратура й оборона, хоч це ніколи не вийшло на яву, загубилося в темних кулісах справи. Деякі свідки вагалися, дехто з них не виступав так самовпевнено, як за першим разом, тільки одна Пастернаківна стояла скелею серед розшалілого моря і ні на букву не відступила від своїх слів : так, це Штайгер кинув бомбу, вона це бачила, він стояв зараз же перед нею. Почав утікати і вона криком звернула на нього увагу поліції.

На неї йшов неймовірний і страшенний тиск усіми можливими змобілізованими жидами засобами. Жиди грозили бойкотом львівської опери, — а щонайменше половина глядачів звичайно складалася з жидівської публіки, — пробували підкупства, прохань і переконувань через знайомих

і свояків. Нічого не допомогло, Пастернаківна вперто стояла на своєму — оборона в безрадності опускала руки — « не допоможе бабі й кадило, коли бабу сказило ». Пастернаківна лишилася головним стовпом акту обвинувачення впродовж цілого процесу.

Тоді оборона спрямувала всю свою енергію в іншу сторону — шукати дійсного справника атентату. До того часу шукали за ним серед комуністів, коли ж не вдався маневр Корнгабера та його сіоністичних соратників пришити справу Степанові Панчишинові — перекинули свої шукання в сторону українських націоналістів.

Найперше підготовляли ґрунт, творили пригожу психологічну атмосферу, щоб суспільна опінія привикла до тієї думки, що вбивник виводиться з національного українського середовища. Ціла низка жидівських діячів у краю і за границею, що мали якесь відношення до українців або знайомих серед них, відразу почали шукати контактів, наводити розмову на цю тему, переводити інтерв'ю. Не гребували при тому брехнею і підступними здогадами, підшиваючися ніби-то під слова різних українських діячів.

Несподівано львівська « Хвіля » помістила на головному місці інтерв'ю з д-ром Євгеном Петрушевичем і д-ром Романом Перфецьким. Та не тільки « Хвіля », але й інша жидівська преса, серед котрої на перше місце своєю невгомністю і влізливістю висувався варшавський « Момент ». Вершком безличности було те, що на ділі ніякого інтерв'ю не було, що все те було частинно пофальшоване, а частинно просто виссане з пальця.

Д-р Перфецький негайно вислав до « Діла » телеграму :

« Берлін-Шенеберг, 2 листопада. Інтерв'ю в «Моменті» і «Хвілі» з Петрушевичем видумане. Їх кореспондента президент ані не бачив, ані з ним не говорив. Моє дементі 18) в дорозі ».

В слід за тим у черговому числі львівського « Діла » надрукований був повний текст спростування д-ра Романа Перфецького в його власному іменні та в іменні президента д-ра Євгена Петрушевича :

« Інтерв'ю з президентом д-ром Євгеном Петрушевичем і зо мною, подане в « Моменті » і в « Хвілі » та в інших часописах, являється видумкою та містифікацією, а відносно моєї особи ярким перекрученням моєї розмови, яку я в дні 25 жовтня мав з кореспондентом « Істер Прес Сервіс », а не варшавського « Моменту ».

Стверджую, що при тій розмові президент д-р Євген Петрушевич зовсім не був присутній, цього кореспондента не знає, не бачив, не мав з ним ніколи ніякої розмови.

Моя розмова з кореспондентом « Істер Прес Сервіс » торкалася правного положення української національної території під Польщею, Румунією і Чехословаччиною, відносин, серед яких опинилося українське населення, головне в Румунії і в Польщі, та відпору того населення. При тому вказав я на протести наших політичних чинників, заяви українських політичних партій та деякі активістичні висту-

---

18) Спростування.

пи. В зв'язку з тим запитав мене під кінець розмови згаданий кореспондент, чи атентатчиком на президента Войцеховського може бути українець, а не жид Штайгер. На те я відповів коротко, одначе не в той спосіб, вложений мені опісля в уста кореспондентом, що про цю справу знаю тільки те, що подано в часописах, і тому я не в спроможності дати докладнішої відповіді на це питання, а в засуд Штайгера, супроти стану процесу, не вірю.

Берлін, 1 листопада 1925

д-р Роман Перфецький 19)

В цьому довжелезному процесі траплялися дні, коли не кликали свідків, і тоді відчитували акти, а лежали їх цілі кілограми стосами на столі. Того вимагало судочинство. Нудьга лягала на залю, тільки оборонці та репортери пильнували, чи винюхають з них якоїсь нової сенсації для оживлення зацікавлення читачів.

Одного з таких нудних-пренудних осінніх днів відчитували показання двох свідків, д-ра Ізраеля Вальдмана і Натана Ранда, списані на поліції у Відні. Віденські-бо жиди не хотіли лишитися позаду своїх львівських та варшавських побратимів, вони теж нагострили нюх, давай і собі докинути копійку до справи. Кинулися поміж доволі чисельною на той час українською еміграцією в Відні, чи не впадуть на слід якоїсь сенсації.

Менше відомо про д-ра Ізраеля Вальдмана, натомість Ранд добре був відомий серед свого по-

---

19) « Діло » ч. 248, четвер, 5 листопада 1925, « Містифікації ».

коління українців. Подаючи коментарі до його протоколу, судовий звітодавець писав :

« Натан Ранд, буковинський жид, без ніякої освіти, належить до людей, яких повоєнна каламутна хвиля викинула на беріг публічного життя і які промишляють різними способами, не зв'язуючи себе загально прийнятими принципами моралі і чести. Вони виринають усюди і стають « діяльними » в кожній справі, де заносить подихом легкого заробітку. Натан Ранд служив і в Українській Галицькій Армії — розуміється в запіллі — та ставав перед військовим судом за дефравдацію, засуджений на кілька місяців тюрми. Описав « промишляв » у Відні « в політиці », де, теж через якісь « неточності », був караний кримінально. Тепер, як бачимо, він примазався до справи атентату, а спонукою до таких його ділань є боротьба за легкий хліб » 20).

Натан Ранд робив « розшуки » та « розсліди » серед знайомих собі українців у Відні, і по засаді « де глухий не дочує, там збреше », зліпив цікаву історію, що мала бути ще одним доказом, що Штайгер упав жертвою — і то не польської поліції, що поставила його перед суд, тільки української таємної організації. Звичайно, хто б там давав послух, що говорить якийсь собі Натан з непевним, кримінальним минулим. Тому не пішов він до ніякої віденської газети, тільки в товаристві адвоката з'явився у віденській поліції та продиктував там до протоколу свої показання. Щойно тоді виринав на небосклоні жидівський корес-

---

20) « Діло », ч. 275, середа, 9 грудня 1925.

понтент віденської газети «Дер Морген» 21) і покликувався вже не на Натана Ранда, тільки на поліційного радника, що перед ним списаний був протокол.

Брехливість показань Ранда негайно виявив український журналіст з Берліна, Іван Проць, що належав до оточення президента д-ра Євгена Петрушевича, виславши до Дирекції Поліції у Відні такого листа :

Берлін, 26 листопада 1925

До Дирекції Поліції у Відні.

Як довідуюся з щойно надісланої мені віденської газети «Дер Морген» з 23 листопада 1925, радник д-р Барбер стягнув у віденському поліційному бюро д-ра 12 листопада ц. р. протокол з п. Натана Ранда, в якому подаються мої мнімі вискази, пророцтва і т. п. висказані ніби-то мною перед п. Рандом у зв'язку з терором у Східній Галичині.

Заявляю ось цим, що всі зложені до протоколу вискази, які п. Ранд вкладає в мої уста, є виссані з пальця, бо я ніколи нічого такого не говорив.

Так само не міг я подавати п. Рандові яких-небудь інформацій про атентат на президента польської держави «в часі одного проходу при кінці серпня 1925 року», бо від дня 26 травня 1924 року стало і безперервно мешкаю в Берліні, від того часу ніразу не був у Відні, отже й не міг робити з п. Рандом ніяких проходів у Відні і тим самим не міг висказуватися про

21) Ранок.

атентат, ані він не міг мені « робити уваги з того приводу ».

При евентуальнім судовім переслідуванні п. Ранда за фальшиві зізнання перед Вашою установою, поставлюся Високій Дирекції до цілковитої розпорядимости.

З високим поважанням.

Іван Проць,

Берлін-Шенеберг, Айзенахерштрассе 53/IV 22).

А вже просто фантастичними ревеляціями протиканий був протокол д-ра Ізраеля Вальдмана, теж списаний у віденській поліції. Він також належав до тих, що знають, куди дїрка дівається, коли бублик з'їдається.

На початку своїх показань д-р Вальдман значуче підкреслював, що він належав, а ще й досі належить, до тієї групи східньо-галицьких сіоністів, яка завжди стояла на становищі, що в політичній боротьбі між поляками й українцями жиди ніколи не повинні підтримувати польської меншости зо шкодою для українського народу. Раз станувши на такому становищі, д-р Ізраель Вальдман завше підтримував політику українців, а в часі боротьби за українську державність віддався до розпорядимости українських політиків і з ними працював. Одним словом — не свічку, а цілий десяток треба б засвітити, щоб знайти кращого від нього друга українського народу.

Ці обставини були причиною, що д-р Вальдман стояв близько українських політиків різних напрямків і що вони не мали перед ним ніяких секретів. Зараз після замаху говорив він про ту

---

22) « Діло » ч. 275, середа, 9 грудня 1925.

справу з д-ром Романом Перфецьким у Відні. Обидва вони дійшли до пересвідчення, що атентат мусів виконати українець, член таємної української військової організації. Одначе ані самий д-р Перфецький, ані ті політичні кола, що стояли біля д-ра Євгена Петрушевича, як президента Національної Ради, не мали на ту організацію жодного впливу. Вона цілковито від них відсунулася.

Довго шукав д-р Вальдман контакту з тією організацією і вкінці знайшов її за посередництвом Юліяна Бачинського 23) в Берліні. Бачинський був особисто знайомий з полк. Євгеном Коновальцем, виеднав у нього згоду на розмову з д-ром Ізраїлем Вальдманом і дав цьому останньому рекомендаційного листа від себе. В липні 1924 року 24) Вальдман стрінувся з полк. Коновальцем у товаристві свого брата Мойсея, редактора берлінської газети «Ідіше Рундшав» 25). Багато говорили вони про цілість українсько-жидівських взаємин на тлі післявоєнної ситуації, бо й полк. Коновалець знав про прихильну поставу д-ра Вальдмана до визвольної української боротьби. Само собою, була теж мова про атентат на Станіслава Войцеховського, це ж бо була головна причина, чому д-р Вальдман шукав розмови з полк. Єв-

---

23) Юліян Бачинський, суспільний діяч і публіцист, автор книжки «Україна Ірредента» в 1895 році, колись член Української Радикальної Партії, в 1918 році — член Української Національної Ради, в 1919 році — представник УНР у Вашингтоні. Вернувся до ССРСР і там безслідно пропав.

24) Хіба в 1925 році? Бо ж атентат виконаний аж у вересні 1924.

25) Жидівський Огляд.

геном Коновальцем. Тоді-то полк. Коновалець мав заявити д-рові Вальдманові, що виконавець атентату, член Української Військової Організації є вже за границею, а саме тут у Берліні, і що Українська Військова Організація давно вже виконала свій моральний обов'язок висилкою листів до « Хвілі » в тій справі, а не її це вина, що польська судова влада з метою політичних поррахунків з жидами не хоче тому йняти віри.

В тому моменті розмови д-р Вальдман висунув несподівану пропозицію : перевести за кордоном судовий процес за намаганий атентат на президента польської держави. Доказував, яку велику пропаганду принесло б це Українській Військовій Організації. На такий процес з'їхалися б кореспонденти всієї світової преси, про те вже мусіли б подбати жиди, заінтересовані в тому, щоб скинути зо своїх плечей підозріння революційних прийомів боротьби супроти Польщі і звільнити від засуду невинного Штайгера. Ця думка ніби-то зацікавила полк. Євгена Коновальця і він, по короткій дискусії, погодився на пропозицію під такими трьома умовами :

1. Найперше він мусить порозумітися з членами « Революційного Комітету » 26) в краю. Без

---

26) Це відразу ставить під знаком запитання правдивість і вартість показань д-ра Вальдмана про його розмову з полк. Євгеном Коновальцем. Ніколи не було в Українській Військовій Організації ніякого « Революційного Комітету » і всі рішення виходили від Начальної Команди за кордоном, а коли й від Крайової Команди у Львові, то за відомом і з доручення Начальної Команди.

апробати того Комітету не міг би полк. Коновалець нічого почати.

2. В парі з тим слід призадуматися, в котрій з держав було б найдоцільніше з політичних причин перевести такий процес.

3. Жидівська сторона мусіла б узяти на себе доставу фондів, потрібних на цей процес, і пізніше на забезпечення коштів дороги для виконавця атентату найперше до Англії, а звідти до Канади.

Погодившись в засаді на тому, д-р Вальдман розпрацався з полк. Коновальцем з уваги на пізню пору та й мусів уже вертатися до Відня. Дальші переговори лишив на свого брата Мойсея в надії, що не проспить він карася в юшці. З нев'яснених ближче причин переговори перервалися і нічого з того не вийшло.

Одного дня в судовій залі з'явився свідок Оссія Вассер, жидівський фінансист-товстосум і адвокат. Був він за своїми справами в Берліні і завдяки рекомендаційному листові якогось впливового німця мав нагоду говорити з легатійним радником німецького міністерства закордонних справ Соберманом чи Собельсоном (назвище підозріло близьке до одновірців Оссії Вассера). Цей-то Соберман сказав Вассерові, що справником атентату є Теофіль Ольшанський 27). По нього на границю виїжджали ніби-то аж два визначні українці з Берліна. Не тільки сам Ольшанський мав до того признатися, але й потвердив це Начальний Комендант Української Військової Організації, полков-

---

27) Ім'я Теофіля Ольшанського вириналио багато разів в різних стадіях процесу. Для яснішого образу читачам зберемо це все пізніше докупи в одну цілість.

ник Євген Коновалець, що мешкає в Берліні. Со-
берман наче б то запропонував д-рові Вассерові
побачення з полк. Коновальцем, але Вассер відмо-
вився, на те буцім-то не дозволило йому його по-
ложення.

Це — а також інші подібні поголоски — під-
хопила жидівська преса і з безцеремонною брех-
нею представляла за правду, покликуючися на
самого полк. Євгена Коновальця. В виду того му-
сів він опрокинути нахабну жидівську безсором-
ність і помістив від себе заяву в часописах :

Хвальна Редакціє!

Прошу не відмовити мені помістити в Вашій
шановній часописі слідуєчій моєї заяви.

Зовсім випадково попали мені в руки деякі
жидівсько-польські часописи, в яких, серед
цілого ряду відомостей у зв'язку з відбуваю-
чимся тепер процесом Штайгера, вичитав я —
на мое велике здивування — всякого рода
« сенсаційні ревеляції » також і про мою особу.

Стверджую тому, що згадані відомості,
оскільки вони зачіпають мою особу, — поми-
наючи їх у великій мірі провокаційний харак-
тер — являються неправдивими.

Прошу прийняти вислови моєї глибокої по-
шани,

Євген Коновалець

Дня 13 листопада 1925 28).

Можна щоправда здогадуватися, що жиди му-
сіли шукати способів дістатися до Начальної Ко-
манди УВО і до полк. Євгена Коновальця. Адже

---

28) « Діло », ч. 261, п'ятниця, 20 листопада 1925.

тридцять років пізніше, коли хотіли рятувати від електричного крісла атомних шпигунів, жидівське подружжя Розенбергів, вони дібралися до самого Папи Римського і спонукали його підняти голос за їхнім помилуванням. Про те не знаємо, бо не залишилися ніякі віродостойні сліди або писані документи. Знаємо тільки про інтервенцію в полк. Коновальця Якова Оренштайна, відомого серед українців видавця книжок «Галицька Накладня» в Коломиї і пізніше «Українська Накладня» в Ляйпцігу 29). Якова Оренштайна прийняв полк. Євген Коновалець тому, що це був український патріот, не хотів залишатися під польською окупацією, разом з Українською Галицькою Армією перейшов Збруч і потім вийшов на еміграцію до Німеччини.

Надуживали його через те його одновірці і мусіли допекти йому до живого, коли й він був приневолений помістити в пресі заяву :

« Прошу ласкаво помістити в Вашім ціннім часописі слідуєче спростування.

В жидівському варшавському часописі «Найер Райнт» з дня 23 листопада, ч. 270, поміщено заяву д-ра Ізраеля Вальдмана з Відня, в котрій в'яжеться мое ім'я зо справою Ольшанського. Я заявляю рішуче, що не стою і не стояв ніколи в жоднім відношенні до цеї справи і п. Ольшанського ніколи не бачив на очі і не мав з ним жодних розмов. Не розмовляв я

---

29) Гл. свідчення інж. Михайла Селешка в «Срібна Сурма», збірник ч. I, стор. 37.

теж ніколи з д-ром Ізраїлем Вальдманом і не бачив його ».

З високою пошаною

Яків Оренштайн 30)

В погоні за голосами на оборону Штайгера і зв'язання справи атентату на Станіслава Войцеховського з революційними українськими колами, репортери жидівських газет майже на вулицях ловили всяких стрічних українців і запитували їх про думку, чи винен Штайгер, чи ні, і хто міг кинути бомбу. З приводу тієї жидівської тактики читаємо в тодішній українській львівській пресі :

« Процес Штайгера, завдяки рухливій сіоністичній організації, став сьогодні світовим процесом. Маючи в своїх руках або під своїм впливом значну частину світової преси, сіоністи піднесли процес Штайгера до небувалих висот. Як свідчить хочби стаття в « Берлінер Тагеблат » (Ді Гінтергрюнде дес Лембергер Процесес 31), підмальовано його під тло взаємовідносин жидів, українців, поляків і німців, цебто надано йому значення важливого, майже вирішного чинника у взаємовідносинах між тими народами.

Одночасно тактика оборони, піддержувана всіма ресурсами генерального штабу сіоністів, іде по лінії розвідки серед тих кіл, які на думку цих двох чинників є спричинниками атен-

---

30) « Діло », ч. 268, неділю 29 листопада 1925.

31) Закуліси львівського процесу. « Берлінер Тагеблат » — щоденник ліберального напрямку, один з найбільш впливових у тодішній Німеччині, цілком залежний від жидівського капіталу.

тату на президента польської держави. Цю тактику оборони супроводжують різні виступи більше чи менше політично-декларативного характеру і нападів на українське громадянство.

Той штаб покористувався ще й іншими засобами. На широку скалю розпочато з жидівсько-сіоністичного боку розмови з майже кожним стрічним українцем на тему вини чи невинности Штайгера. Є це свого рода карний плебісцит, до якого переведення українці зовсім непокликані » 32).

Один з видатніших українських політичних діячів, що його пощастило жидам заплутати в ту тактику « карного плебісциту » і навіть поставити свідком на процесі, був д-р Володимир Бачинський.

Кілька днів після атентату — так говорив він на суді — вертався він з бюра додому коло години другої пополудні і стрінув по дорозі свого товариша і приятеля з давніх літ, котрого назвища не може подати, бо зв'язаний чесним словом. Цей його приятель займає високе становище в українській суспільності, є визначним суспільним і науковим діячем. Від ряду літ перебуває він за кордоном, але рік-річно приїжджає в часі вакацій на кілька днів до краю. Розмова зійшла м. і. і на атентат. Д-р Бачинський висловив погляд, що Штайгер не міг виконати атентату. На те сказав його співрозмовник: « Маеш рацію. Я знаю цілком певно, що атентат виконав українець, член Укра-

---

32) « Діло », ч. 250, субота, 7 листопада 1925, « Карний плебісцит ».

їнської Військової Організації. Знаю з найбільш автентичного джерела ». Д-р Бачинський не питався про назвище атентатчика.

Про ту свою розмову згадував д-р Бачинський д-рові Равічеві, своєму товаришеві молодих літ ще з бережанської гімназії. Другий раз говорив про те в вересні ц. р., перебуваючи в Карльсбаді на лікуванні, де було дуже багато львов'ян. Виговорився про те перед д-ром Вассером, але забув зобов'язати його до дискреції і так знайшовся в ролі свідка.

Кілька разів просив свого заграничного приятеля звільнити себе від тайни. Одначе він не згодився, кажучи, що в той спосіб наразив би себе на великі неприємності, а може навіть і на небезпеку.

Листи, писані свого часу до « Хвілі » ніби від Української Військової Організації, д-р Бачинський уважав автентичними, покликуючися на свій досвід і відчуття справи політичного діяча.

Цей виступ д-ра Володимира Бачинського був, м'яко кажучи, дуже неfortunний. Чому не складав він тих показань у часі наглого суду, коли Штайгерові грозила смерть, чому ждав цілий рік, коли вони вже ані не були такі потрібні ані не сказали нічого нового?

А втім, не таланило д-рові Володимирові Бачинському і в інших справах і це довело його до передчасного трагічного кінця.

V. РОЗДІЛ

ВЕЛИКИЙ ШУМ ДОВКОЛА ОЛЬШАНСЬКОГО

Жиди не ловлять гав. — Доказують сіоністичні переконання Штайгера. — Сіоністичні прокурори. — Побігли слідом до українців. — Як гриби по дощі з'являються атентатчики : наперед Осип Бандера, потім Росоловський, пізніше Кучинський, накінець Теофіль Ольшанський. — Жидівські редактори в ролі детективів. — Інтерпеляція в пруськім парламенті і відповідь міністра Северінга. — Що сталося з протоколом Ольшанського в німецькій поліції на границі? — Жиди підозрівають махінації Варшави. — Інтерв'ю « Моменту » з суддею д-ром Ротте в Бойтен. — Жидівська преса лоскоче нерви читачам. — Сенсаційна бомба « Кур'єра Поранного » — нові показання Ольшанського в берлінській поліції. — Глава трибуналу відчитує німецькі протоколи Ольшанського і перекладає їх на польську мову. — Признання Теофіля Ольшанського і мотиви його вчинку. — Як дійшло до атентату? — Точність і докладність інформацій приголомшують обвинувачення. — Показання зроблені на наказ УВО. — Прокурор не подається. — Слідство поліції в Тчеві. — Жиди намагалися підкупити Ольшанського? — Ніхто в те не вірить. —

Як тільки арештовано Штайгера поблизу місця атентату і коли стало відомо, що це жид, у кожного мусіло зродитися питання : з яких мотивів

міг жид кидати бомбу на президента польської держави? Жиди могли жалітися на недостатню оборону перед нагінкою нижчої адміністрації, на расову і релігійну дискримінацію польської суспільності, могли мати різні претенсії до польського уряду, використовувати свої міжнародні зв'язки і пресові впливи, щоб мобілізувати світові ліберальні кола до неприхильної постави супроти Польщі. Але на тому й кінець. Ані жидівство, як суцільна група національної меншини в польській державі, ані його організовані в політичних партіях відлами не проповідували ані не ставили в своїх програмах революційно-підбивних метод політичної боротьби, що вже й казати про індивідуальний терор супроти представників польської державної влади. Жид міг бути терористом — і часто ним бував — але ніколи в національній жидівській, хіба тільки в інтернаціональній соціалістичній чи комуністичній організації.

Тому-то в львівських поліційних колах зараз від перших початків слідства зарисувалося підозріння, що Штайгер був знаярдам у руках комуністичної партії.

Послідовно і від самого початку Штайгер це заперечував. Політично він не дуже себе проявляв, але коли вже мова про політику, то в нього були симпатії до сіонізму. Виявлялися вони не на самих тільки словах, належав він навіть до однієї з жидівських організацій, що визнавала сіоністичну ідеологічну програму.

Коли допитував його шеф воевідської дефенсиви Савіцкі про його політичне « вірую », Штайгер без вагання заявив себе сіоністом. Тоді теж висунув він здогад, що атентат на президента Вой-

цеховського могли виконати або комуністи, для пропаганди комунізму, або українці, щоб задемонструвати свої права господарів на цих землях. При тому застерігався рішуче, щоб його власних поглядів на ту справу не ставити в площині аргументації українців чи комуністів. «Ані українці ані жиди не мають прав господарів, а жиди навіть не мають до того аспірації» — так записано в протоколі його поліційного допиту.

В акті обвинувачення поставлено тезу, що Штайгер діяв з наказу комуністичної організації. Було б безглуздя доказувати, що вирвався він самий, як Пилип з конопель. Обороні нетрудно було доказати, що Штайгер не стояв у зв'язку з Комуністичною Партією Західної України і не мав глибших симпатій до комуністичної ідеології. Десятки свідків передефілювали перед трибуналом і під один такт стверджували що в Штайгера від найперших юнацьких літ завжди була прихильність до сіоністичного руху, що ніколи він ні словом ні ділом не виявляв захоплення до комунізму, ніколи не шукав товариства своїх комуністичних ровесників. Усе це були свідки-жиди, що свідчили в обороні свого одновірця, і можна було сказати, що свідчився циган власними дітьми. Але в їхніх показаннях не було щілки, куди прокурор міг би загнати клина.

Не вистарчало це, щоб звільнити Штайгера від вини. Для того конче потрібно було знайти дійсного справника і жидівська метушливість з подивугідною енергією перейшла тут усі сподівання. Сіоністична група Корнгабера й товаришів шукала його серед українських комуністів, обравши за жертву Степана Панчишина, на основі намовле-

них показань Микитина. Створився одноцілий фронт жидівських асимілянтів, від старих носіїв польської « культури на кресах » на чолі з Левенштайном, до нових, сіоністичних, що їх речником у тій справі став сенатор Рінгель. Цей суцільний фронт ішов не так по лінії оборони Штайгера, як проти української громадськості. І тут не грало ролі, чи атентатчик покажеться українським комуністом чи націоналістом. Не пройшов « номер » зо Степаном Панчишином — оборона пішла протоптаними стежками по лінії найменшого опору і всією силою пари перекинулася на площину українського національного табору.

« З цим моментом процес прийняв інший характер. Бурхливі хвилі що, підносилися проти львівської поліції, втихомирилися... Оборона почала підносити все нові обвинувачення проти української громадськості. Широким коритом поплили краснорічиві промови про « українські банди », а вершком цих моральних прийомів була політично-прокурорська енуціяція сенатора Рінгеля. Він шукав спричинників замаху серед українських бойових кіл і рівночасно при тій нагоді давав їм лекцію чесности.

Відгомоном цієї розвідки і метод сіоністичного « слідства » — вірніше « доноництва » — були труси й арештування серед активніших діячів молодшого покоління нашої суспільности » 33).

Раптово, один за другим, як гриби по дощі по-

---

33) « Діло », четвер 5 листопада 1925, « Сіоністичні прокуратори ».

чали з'являтися згодні виконавці атентату на Войцеховского.

Як перший « сенсаційний зворот » у процесі було проголошення оборонця д-ра Ляндава, що якийсь Осип Бандера, наче б то зо Стрия, зголосився у Відні і в протоколі перед тамошньою поліцією признався, що це він кинув бомбу у Львові на Марійському Майдані пам'ятного дня 5 вересня 1924 року. Нічого йому не вчинила австрійська поліція і він досі перебуває на волі.

Не знати, повірили тому, чи вважали це триком оборони, але за Осипом Бандерою заглухло і до кінця справи вже ніразу його імені не було згадано.

Потім відчитувано показання якогось студента Росоловського. Разом з Ольгою Вербенцівною намагався він перейти польсько-советський кордон і там його зловлено. Тоді ж то він признався, що мусів утікати з Польщі, бо це він брав участь в атентаті на президента Войцеховского. Поліція перевірила його заповідання, вони показали неправдиві.

В актах справи знайдено протокол якогось Матеї, 19-літнього пластуна, що перейшов без документів через польсько-німецьку границю недалеко міста Ополе (Оппельн). Там його арештували і йому довелось сидіти разом з якимсь Кучинським, студентом з Кракова. Матея був присутний при допиті Кучинського, котрий признався, що перейшов німецьку границю нелегально, як політичний утікач. Він наче б то отримав бомбу від української організації, щоб кинути її на президента Войцеховского. Були там згадувані ще два назвища, Матея їх не згадував. Про те була згадка

в газеті «Каттовіцер Цайтунг», звідти передрукував її жидівський часопис «Гайнт» і вже від себе додав, що цей Кучинський був спільником Теофіля Ольшанського.

Ім'я Теофіля Ольшанського пролунало перший раз у процесовій залі в понеділок 19 жовтня 1925, коли адвокат д-р Ляндав подав судові до відома, що він, правдивий справник атентату, дня 2 жовтня 1924 року втік з Польщі до Німеччини коло Бойтену (з-польська — Битом) і зголосився там у німецької влади, як атентатчик. Його арештовано за незаконний перехід границі, потім звільнено і він досі любенько живе собі на волі.

За тим Ольшанським почали розцибатися кореспонденти варшавських газет. Він наче б то дійсно був у Берліні якийсь час, потім зник, мабуть виїхав до Марієнбургу, щоб знову вернутися до Берліна. Німецька поліція буцім-то повідомила свого часу польське міністерство заграничних справ про заяву Теофіля Ольшанського, не дістала жодної відповіді і лишила його в спокою.

Перші загадкові інформації про особу Теофіля Ольшанського подали варшавські жидівські часописи. До берлінського відділу ПАТ зголосився журналіст Ніссель, представився як кореспондент «Газети Львовскої» і від нього вийшли інформації, що пішли потім в обіг по всіх газетах.

Опісля «Берлінер Тагеблят» приніс повідомлення, що соціалістичний посол д-р Бадт вніс до пруського сойму інтерпеляцію в тій справі.

Нійбільше рухливости й ініціативи виявили репортери жидівського «Моменту» в Варшаві. Один з них віднісся до радника польського посольства в Берліні і довідався від нього, що пруська

влада вже отримала з Бойтен протокол Ольшанського, списаний після його нелегального переходу границі. Відпис одіслано польській владі, вона ж чомусь не домагалася робити з того жодного вжитку, ну, то й німці не мали причини ближче цікавитися тою справою. Перед кількома днями берлінська поліція визвала Ольшанського на додатковий допит, він виклик підписав і не прийшов

Другий репортер, не вдоволившись такими інформаціями, чкурнув до Бойтен і віднайшов там суддю, що судив Ольшанського за нелегальний перехід границі. Суддя д-р Ротте ніби переконаний, що Ольшанський говорив правду. Актів справи в нього нема, ще 14 жовтня відібрало їх від нього берлінське міністерство. За інформаціями того ж «Моменту», Ольшанський скривається тепер в одного з німецьких політиків у Мюнхені, забезпечений грішми й документами та готовий кожної хвилини до дальшої втечі.

З якоюсь несамовитою впертістю били всі жидівські газети барабанним вогнем, нападаючи на польські й німецькі урядові чинники за промовчування і затушковування справи Ольшанського. Кожне визнання чи то львівської «Хвілі» чи то варшавських її посестер приносили електризуючі своєю формою повідомлення :

— Від імени польського уряду радник польського посольства в Берліні, Яцковскі, склав демарш у німецькому уряді, прохаючи познайомити його з усіма актами Ольшанського.

— з Берліна повідомляють, що німецький уряд переслав польському посольству акти в справі Ольшанського. Ці акти мають потвер-

джувати всі дотеперішні газетні чутки в тій справі.

— польська влада отримала офіційне повідомлення від німецької команди поліції, що Ольшанський утік і не знаходиться вже на німецькій території,

— президія ради міністрів у Варшаві дістала телеграму з Берліна, що тамошнє польське посольство не отримало ще з німецького міністерства заграничних справ документів у справі Ольшанського. Причина буцім-то така, що в тім протоколі багато подробиць, які компромітують українських діячів у межах Польщі.

Такі вістки не тільки лоскотали нерви читачам. Підносили вони гарячу атмосферу в суді, впливали на присяжників суддів, навіть на членів трибуналу і мусіли лишати свій нервовий слід на цілому судочинстві в тому процесі.

Знайшли вони свій відгомін також і в німецькій пресі, дратували пруський провінційний уряд і пруський міністр внутрішніх справ Северінґ мусів оголосити відповідь в урядовім органі свого ресорту. Потверджував він, що Теофіль Ольшанський перейшов границю і признався, що виконав атентат на президента Польщі Станіслава Войцеховського з доручення Української Військової Організації. Покликався на деяких людей, що помогли йому втекти з Польщі. Суд у Бойтені засудив Ольшанського тільки за нелегальний перехід границі на два тижні арешту і зворот судових коштів. Виконання кари відложено Ольшанському до жовтня 1926 року під умовою, що зложить 30 ма-

рок за перехід границі. Суд узяв до уваги, як пом'якшуючі обставини, молодий вік Теофіля Ольшанського, його признання до вини та віродостойність його показань.

Нарешті, як вислід того гармідеру, наспів до суду у Львові відпис протоколу Ольшанського з суду в Бойтен. Це було всього кілька речень, але вагітних своїм змістом :

« Кордон перейшов я від сторони Тарновських Гір, потім пішов до Бойтену і там згосився на поліції. Утік я з Польщі тому, бо перед двома тижнями виконав атентат на президента Войцеховського. В п'ятницю 5 вересня 1924 року около години третьої пополудні кинув я бомбу на президента у Львові. Доручення отримав я від Української Військової Організації. Наслідком того вчинку мусів я втікати ».

Документ відчитано, записано до протоколу і... процес покотився далі. Прокурор не відступив від обвинувачення, цих кілька слів не були ні для нього ні для суду доказом невинности Штайгера. На їхню думку не було ніякої різниці між тим та іншими подібними заявами кількох людей, що вже були відчитані в ході процесу і також відложені до актів.

Жиди вдарили на сполох. Та нічого не могли вдіяти. Не прийде ж Ольшанський особисто перед львівський суд і не скаже : ось я, беріть мене!

Які там дальші кроки й заходи робили жиди приспіненим темпом, а чи взагалі їх не робили, тільки справа рушилася з мертвої точки і покотилася далі сама — не знаємо. І мабуть ніколи

про те не будемо знати. Та не минув тиждень, як зо сторінок жидівської преси почали миготіти нові сенсаційні натяки в зв'язку з особою Теофіля Ольшанського.

Перший приніс нові інформації « Кур'єр Поранни » в Варшаві. Ольшанський ніби-то мав пововно зголоситися в німецькій поліції, докладно описав підготовчі заходи і саму техніку виконання атентату. Ті подробиці показують, що знати про них міг самий тільки виконавець, ніяка інша постороння особа не могла б їх видумати. Подав він теж, що сталося це на доручення Української Військової Організації — в той спосіб, що тягнули жеребки. Взявши на себе це доручення, Ольшанський поставив умову, щоб на випадок ув'язнення невинної особи організація негайно повідомила про те владу чи то при помочі аноніму чи іншим способом. Так справді і сталося.

Підхопив це « Експрес Поранни », додавши від себе, наче б то Ольшанський заявив у берлінському суді, що не може далі стерпіти того, що діється у львівському суді, не дозволяє йому на те його сумління, бо ж це він, а не Штайгер, виконавець атентату. Штайгер невинний.

З того приводу « Хвіля » з ликуванням випустила надзвичайне видання і заповіла, що відпис того нового протоколу є вже в польському посольстві в Берліні і найближчими днями знайдеться в руках львівського трибуналу. І справді в перших днях грудня глава трибуналу заповів, що до суду наспіли акти з новими показаннями Теофіля Ольшанського, зложеними перед кількома днями в берлінській поліції. Всі відписи зладжені були в німецькій мові, пропущено в них тільки назвища

осіб, що помагали Ольшанському при виїзді з Польщі до Німеччини. Німецька поліція пропустила ці назвища тому, щоб не компрометувати тих осіб і не наражувати їх на переслідування польською владою.

Глава трибуналу відчитав показання Теофіля Ольшанського в німецькі ймові, перекладаючи їх речення за реченням на мову польську 34).

Ольшанський почав з того, що бувши членом Української Військової Організації, дня 5 вересня 1924 року у Львові виконав атентат на президента польської республіки, Станіслава Войцеховського.

Народився він 17 березня 1905 року в Хиріві. Там живе його батько, священник, і мати Єлисавета. До гімназії ходив у Перемишлі і там її закінчив. В останній класі йому не пощастило, виказався слабими постапами в українській мові та літературі, дістав т. зв. поправку з тих предметів і з початком шкільного року 1924-1925 цей доповняльний іспит склав з задовільним вислідом, на тій підставі дозволено йому здавати матуру в перемиській гімназії. До того вже не дійшло, матуральний екзамен склав він аж у Німеччині перед українською іспитовою комісією для середнього курсу освіти та отримав дня 24 листопада 1924 року свідоцтво зрілости, що давало йому право вступу на студії в українських високих школах. Академічний рік уже почався, забиратися до студій

---

34) Не мавши змоги роздобути повного тексту судового документу, мушу передати його зміст у скороченні так, як занотував його судовий звітодавець «Діла» в числах 273 з неділі дня 6, і 274 з вівторка дня 8 грудня 1925 року.

було вже запізно, Ольшанський тим часом покінчив піврічний курс науки в Високій Школі для Фізичної Культури в німецькому стадіоні в Берліні.

Які ж були мотиви його вчинку?

« Від ранньої молодости — стояло занесене до протоколу — я прив'язався до українського народу, його мови, його культури. Це ж був мій рідний нарід. Моя любов до нього спонукала мене восени 1918 року, коли я ще не мав повних 14 років життя, до того, що я, після розпаду Австро-Угорщини, вступив до армії Західньо-Української Народньої Республіки, що тоді створилася в Галичині. Спочатку взяли мене до санітарного відділу, пізніше приділили до скорострілів. У рядах цієї армії брав я участь у боях коло Хирова та в часі відвороту за Збруч. Коли поляки зайняли цілу Східню Галичину, перейшов я Збруч разом з Українською Галицькою Армією і в злучці з наддніпрянською українською армією приймав участь у боях проти большевиків. Мої переживання й досвіди в часі воєнної кампанії, а зокрема серед боїв проти Польщі в околиці мого міста, зв'язані були з прикладами найстрашніших переслідувань української людности поляками, знущань над людьми, нищення квітучих осель. Велике і гнітюче враження справила на мені мученицька смерть у польській неволі мого шурина Семена Шкреметка. Всі ті факти й події та переживання зродили в мені глуху ненависть до Польщі та до всього, що польське. Підкреслюю це тому, бо ж це ключ до зрозуміння, чому я зважився на атентат 5 вересня 1924 року ».

Далі описує Ольшанський, як він захворів на плямистий тиф у Кам'янці Подільському, щасливо перейшов хворобу і вернувся додому. Тут прийшов до здоров'я і докінчував науку в перемиській гімназії. До Української Військової Організації вступив у 1922 році в повній свідомості, що мусить підпорядкуватися всім її наказам і виконати всякий революційний акт чи атентат, коли того від нього зажадають.

Коли настав час, Окружний Комендант УВО покликав його до себе і заявив, що його призначено виконати небезпечний атентат у Львові. Ольшанський без надуми погодився і на який тиждень перед атентатом обидва вони виїхали до Львова.

Далі дуже точно й подрібно описує Ольшанський, де, як і в якому товаристві проводив час у Львові від дня приїзду до 5 вересня, як познайомився з людьми, що підготовляли атентат і як отримав бомбу з поясненнями про її конструкцію та спосіб ужиття.

Першого вересня 1924 року заведено його до фотографа при вулиці Соняшній і зроблено з нього два знімки: один на цілий ріст і другий тільки в погруддя. Фотографічне підприємство було невелике, не першокласне, робило фотографії моментально, не лишало в себе ні кліш ані ніяких інших слідів. Обидва знімки забрали його товариші з Української Військової Організації.

Напередодні атентату стрінувся Ольшанський з тими своїми товаришами в парку Кілінського. Це була пращальна зустріч, ніхто з них не знав, чи побачуться ще коли в житті. Ще раз обговорили політичне положення українського народу, зо-

крема важке його життя в польській неволі. Задуманий учинок уважали всі вони цілком оправданим і справедливим, а й тепер, у моменті списування цього протоколу, Ольшанський є такої самої думки про нього. Він мав бути голосним виявом протесту українського народу проти польського гнету. Ольшанський, як виконавець атентату, буде представником неволеного українського народу і коли його зловлять, то він на процесі — якщо до нього дійде — доповнить цей свій протест усною політичною заявою, що ярким світлом обкине невиносне положення українського народу в Польщі.

Далі переповіджено в протоколі, година за годиною, критичний день 5 вересня 1924 року. Спершу хотів Ольшанський кинути бомбу коло головної пошти на розі вулиць Коперніка й Оссолінських. Це йому не вдалося. Не повелося і на «Таргах Висхідних» і на Ринку. Щойно пополудні знайшов він собі добре місце на закруті вулиці Коперніка і Легіонів і звідти кинув бомбу на президента. При тій нагоді з великою точністю описував, як був зодягнений, де стояв, що бачив, як тримав і як кидав бомбу. Гумового плаща на собі не мав, перекинув його через руку і прикривав ним пакет з бомбою — бомба лежала на лівому рамені, через неї перевішений був плащ. Одначе самий опис бомби не покривався з тим, що про неї написано в судових актах на підставі заповідань судових і військових знавців.

Мала вона вигляд подовгуватого вальця, на десять сантиметрів завдовжки, проміром около вісім сантиметрів. Кинувши бомбу, Ольшанський хотів ще вистрілити до президента з револьвера, що його мав у правій кишені. Не вдалося це йому,

счинилося сум'яття і заки він встиг витягнути пістоль з кишені, Войцеховського закрили улани. Хтось крикнув коло нього: «Бомба!» Всі кинулися навтіки, він же стояв на місці і може тому його не завважили. Потім спокійно пішов вулицею Легіонів аж до Сикстуської, а звідти до Єзуїтського городу. Здавалося йому, що йде за ним назирцем якийсь чолов'яга. Тому сховався він за кущами, там надів на себе гумовий плащ і переложив до його кишені свій револьвер бельгійської системи, щоб мати його під рукою. Та нікому і не в думці було за ним слідкувати. Ідучи так безцільно, почав думати, що з собою зробити. Знайшовся так на Янівській вулиці і там випадково познайомився з якоюсь сільською дівчиною, вона мала їхати поїздом до Зимної Води під Львовом. Пішов з нею на головний двірець, там вона знайшла своїх знайомих і він знову лишився самий. Підступив до нього якийсь чоловік у цивільному, зажадав показати особисту легітимацію. Її він при собі не мав, наказали йому залишити документи в хаті в день атентату. Цивільний тип пішов шукати за поліцаєм, тим часом Ольшанський утік і зник у юрбі. Вернувся до своєї квартири, де ночував увесь час, і на другий день преспокійно заїхав додому.

За кілька днів поїхав до Перемишля стрінутися зо своїм начальником. Цей повідомив його про потребу виїхати за границю. Забагато людей знає про атентат, дарма, що це самі свої. Скоріше чи пізніше поліція може впасти на його слід, справа набрала вже великого голосу і весь державний адміністраційний та поліційний апарат поставлено на ноги. Дістав гроші на дорогу, зв'язкові адреси й інструкції, вернувся на день додому, щоб

востаннє побачитися з батьками. Сказав їм, що їде до Перемишля приготувлятися до матури, і не гавявши часу поїхав на німецьку границю. Перейшов її гладко і без труду. Не знав добре німецької мови в тому часі, важко було йому порозуміватися наслідком того в перший поліційний протокол закралися деялі недокладності.

Теперішні свої показання складає Ольшанський з наказу Української Військової Організації і зазначає, що кожної хвилини готовий віддати себе в руки німецьких органів влади, коли того будуть від нього вимагати. Там же, на поліції в Берліні, Ольшанський приніс і зложив свій одяг, у котрому виконав атентат.

До тих відчитаних у суді актів долучені були пляни зо знаками, куди Ольшанський ходив і де стояв у часі атентату.

VI. РОЗДІЛ

БЕЗВИХІДЬ

Прокурор зайшов у безвихідь. — Спроба підважити віродостойність протоколу Ольшанського. — Чи переговори жидів з його братом у Данцігу? — «Діло» спішить прокуророві на допомогу. — Критика й аналіза показань Ольшанського. — Чому в поліції, а не в суді? — Чому так пізно, а не зараз по вчинку або на наглому суді? — Які мотиви показань Ольшанського? — Протокол або спізнений або передчасний. — Чи подробиці промовляють за чи проти його правдивости? — Лава присяжних звільнила Штайгера. — Відношення жидівської суспільности і преси до української справи на тлі процесу Штайгера. — Німецькі газети друкують спогади Ольшанського. — З великої хмари малий дощ. —

Після відчитання протоколу Теофіля Ольшанського не було хіба людини, що могла б підтримувати думку про вину Штайгера. Не збрешемо, коли зарискуємо твердження, що так само думав і прокурор. Але відступити в тій фазі процесу від обвинувачення він, як представник державної влади, не міг. За велика була б компрометація, під свіжим враженням берлінського протоколу. Тому заявив він, що далі підтримує акт обвинувачення, а про достовірність протоколу Теофіля Ольшанського заявиться в своїй кінцевій промові.

Були спроби підважити віру в правдивість показань Ольшанського. В кулюарах суду курсували чутки, неначе б то жидівські товстосуми підкупили Ольшанського і заплатили йому 100.000 доларів за цей протокол. В одному з кінцевих днів процесу прокурор склав заяву, — він має докази, що робилися заходи, що Ольшанський прийняв на себе вину і відтяжив Штайгера своїм протоколом у берлінській поліції. Окружна команда польської поліції в Тчеві коло Данцігу знає, що якийсь добродій жидівської національності стояв у тій справі в Данцігу в переговорах з братом Теофіля Ольшанського, Володимиром. Велося слідство, його висліди надіслано прокуророві у Львові і тепер він предложив їх трибуналові. З них недвозначно випливає, що на Володимира Ольшанського старалися вплинути при допомозі грошей.

Трибунал акти від прокурора прийняв. Та ними ніхто не цікавився, мало хто слухав, як їх читали, нікого вони не переконали.

І процес поточився далі своїм порядком, якби був ішов і без відчитання найновіших показань Ольшанського.

Несподівано прокурор, що знайшовся в дурній ситуації, як той заєць у пісні, що ані куди йому вискочити, ані куди виплигнути, знайшов допомогу. Від кого? Не вгадали б! На відсіч прокуророві поспішило львівське «Діло» з аналізою ситуації, що створилася в суді після протоколу Ольшанського, піддаючи його під сумнів і шукаючи в ньому діри. Стаття «Діла» на цю тему заслуговує, щоб докладніше з нею познайомитися. Читаючи її можна б думати, що слова пливуть тут не з під

пера українського журналіста, тільки з кінцевого слова прокурора.

Найперше підкреслюється в тій статті обставина, що Ольшанський зложив свої показання не в суді, тільки в дирекції поліції. І як би на те не дивитися, то слід все таки ствердити, що між зізнаннями в суді і зізнаннями на поліції, хочби й була вона берлінська, є груба різниця.

Далі йде критична оцінка мотивів показань Ольшанського і деяких подробиць. При тому автор статті застерігається, що коли вдається в цю аналізу, то не тому, щоб приєднуватися до тих, які підтримують підозріння чи обвинувачення Штайгера, ані не тому, щоб виключати можливість виконання атентату українцем на особі президента польської держави. Береться він за це діло тільки тому, що признання Теофіля Ольшанського в теперішній стадії процесу об'єктивний дослідник не може вважати непохитно переконливим.

« Ольшанський признається перед берлінською поліцією, що це він виконав атентат на президента Войцеховского та що підозріння в тому інших осіб, а між ними й обвинуваченого Штайгера, безосновні. Мотив цього індивідуального признання — не допустити до засуду невинної людини. Змагання благородне, але значно спізнене. Чому це не сталося скоріше? Коли з різних причин не можна було прилюдно оповістити те признання в часі наглого суду над Штайгером (розуміється, не можна вважати таким оповіщенням листів до редакції « Хвілі »), то повинно це було статися після покинення границь польської держави. Правда,

було таке признання в жовтні 1924 року після переходу німецької границі, але воно не мало прилюдного характеру і стало відоме польському судові, а не світові, тільки на основі принагідної реляції польського конфідента. До того ж у тому часі було більше таких « атен-татчиків », про що сповіщала преса, напр., про Росоловського. Отже треба була, щоб дійсний виконавець атентату відмежував себе від здо-гадних « добровольців ».

Може дехто сказати, що Ольшанський мо-лодий і недосвідчений та що він не знає, як тримати себе в тій справі. Добре, але ж орга-нізація, що дала йому доручення, мала яскра-во зазначену маніфестаційно-демонстраційну мету і мусіла мати в цій справі свою точно спрецизовану лінію поведінки. Вона кермува-ла кроками Ольшанського. Коли ж малося на меті недопустити до засуду невинної людини, то так само не повиннося було допускати до того, щоб та людина більше року була обме-жена в своїй свободі і страждала в тюрмі.

Та на те міг би хтось кинути заввагу, що це має побічне значення; головне те, щоб не до-пустити до засуду невинної людини і цю ме-ту осягнуто чи пак буде вона осягнена при-знанням Ольшанського. Але на те можна від-повісти, що цієї мети не було б осягнуто, коли б процес Штайгера був скінчився, напр., перед трьома тижнями. Бо звідки міг Ольшанський знати, що процес Штайгера буде тягнутися два місяці з гаком, коли час його тривання передбачувався на місяць, найбільше на шість тижнів?

Тут автор статті спиняється на думці, що її ще на початку процесу, в жовтні, коли перший раз виринуло ім'я Ольшанського, підніс жидівський сенатор Рінгель. Ні менше ні більше Рінгель тоді виступив з претенсійним і нічим необґрунтованим твердженням, що Українська Військова Організація, а з нею і Теофіль Ольшанський, навмисне тримаються в сутінку. Вони зацікавлені в тому, щоб польський суд засудив невинного Штайгера, думаючи за одним пострілом убити двох зайців : скомпрометувати польське судівництво перед світовою прилюдною опінією і роз'єднати два нещодавно погоджені з собою народи, польський і жидівський.

« Треба признати, — продовжує стаття, — то така тактика, з точки погляду конспіративної, до Польщі вороже наставленої організації, має свою логічну основу. Тим часом Ольшанський, член тієї організації, на її наказ, не ждучи на кінець процесу, поступає якраз навпаки : своїм признанням, що є або спізнене або передчасне, не допускає до компрометації польського суду і ще цеметує польсько-жидівську угоду.

На те знову міг би хтось сказати, що перебування в Німеччині, або вимоги куртуазійних взаємин Німеччини до Польщі, або може якісь інші причини збільшили натиск на Ольшанського, який знайшов там свій захист і не мав він іншого виходу, як передчасно скласти свої показання. Однак Ольшанський мав час покинути Німеччину й увільнитися від того натиску.

Як бачимо, в мотивах кроку Ольшанського, чи організації, що ним руководить, не достає хребта, в них утворилася глибока логічна прогалина, нічим невивповнена.

І тому ми дозволимо собі твердити, що признание Ольшанського в **теперішній формі** не є непохитно переконливим, що він своїм признанням не освітлив таємничого звою подій і їх перипетій, зв'язаних з атентатом на президента польської держави.

Не освітили тієї темряви і заподані Ольшанським подробиці. Побут у Львові, купно палиці в якійсь крамниці, фотографування в якомусь шатрі, відвідини кіна, вигляд бомби, проходи по Львові і довкола Львова, ходження на перекуску до ресторанів Райха і Нафтули, відомих ще нашим дідам і половині Східньої Галичини, побут на виставі « Вія » в театрі в Перемишлі (про що були постійні оголошення в « Ділі ») не заслугоють на більшу увагу. Ці подробиці зовсім не підносять достовірности признання, навпаки, з уваги на свою маловартість, ще її й послаблюють.

Подробиці, уривочні й неповні, мало говорять. Можна їх інтерпретувати на всі лади здогадами і своєрідними доповненнями, одначе для об'єктивного глядача вони не творять гранітних скель, на яких можна б вивести будівлю уґрунтованого признання.

Переконливим може бути признання Ольшанського тільки тоді, коли буде підтверджене в суді і прийняте судом за достовірне.

Наскільки нам відомо, німецькі суди не вимагають, щоб судити негромадян німецької

держави за політичні акти, виконані на чужій державній території. Чужодержавні громадяни знаходять захист у Німеччині після виконання каригідного вчинку на політичному підкладі без обов'язку ставати перед судом. Вони можуть тільки бути видані приналежній державі, якщо між Німеччиною і даною державою існує відповідна конвенція про екстрадицію. В даному випадку той обов'язок не існує. Одначе, якщо Ольшанський, чи організація, до котрої він належить, бажає довести правдивість його признання, надати йому всі признаки достовірності і не лишати ніяких темних місць у ньому і в події з дня 5 вересня 1924 року та в її мотивах, то тут єдиний шлях — стати перед суд. Колиж це виключене в Німеччині, то без сумніву буде можливе в котрійсь іншій європейській чи позаєвропейській державі » 35).

Редактор « Діла » розминувся з фахом, замість на редакторському стільці повинен був сидіти на прокурорському фотелі в процесі Штайгера.

Але, навіть признавши в дечому слушність нитці його роздумування, ніяк не второпаємо, навіть було виходити з тим на сторінки найбільшого і найповажнішого в тому часі українського часопису, до того в редакційній статті. Яку користь і кому могло це принести, поза польським прокурором, що міг відотхнути на хвилину, побачивши, що він не осамітнений? Страх перед польськими переслідуваннями? Вони й без того не переривалися, від коли Українська Галицька Армія перейшла за

---

35) « Діло », ч. 275, 9 грудня 1925, « У новій фазі ».

Збруч. Приподобатися полякам і помимо всього довести до засуду Штайгера? Тільки дурний або божевільний міг повірити, що це тепер можливе. Поміж рядками статті відчувалося подратування з Української Військової Організації і то не за її поставу в ході цілого процесу Штайгера, тільки за те, що виконала вона атентат і тим змушувала суспільність тривати в стані заперечення права Польщі на окупацію, продовжувати безкомпромісну поставу до Польщі в той час, коли наклъовувалася вже переорієнтація національної демократії, що знайшла пізніше своє завершення в політиці Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Штайгера звільнила лава присяжних суддів восьми голосами проти чотирьох. Знайшлися чотири особи на дванадцять членів лави присяжних суддів, отже одна третина, що таки мимо всього вірили в вину Штайгера, давали перевагу показанням Пастернаківної проти протоколу і признання Теофіля Ольшанського. Злобні язики плескали, що немало труду поклала поліція, щоб здобути тих кілька голосів і де допустити до повної «утрати обличчя» прокуратури, якби Штайгера було звільнено одноголосно.

Ніхто хіба не жалів, що Штайгер вийшов на волю. Він же ж невинний, нещасливим збігом обставин і криком розістеризованої жінки попався на лаву підсудних, справедливість вимагала, щоб зняти з нього неслухне підозріння. І тріюмфальні ликування жидівства з приводу його звільнення були тут ніпричому.

Зате зайвий раз вийшла тут на яву нагальність і безцеремонність, з якими кидаються жида

на все, навіть на національні святощі інших народів, в обороні zagrożеної шкури свого одновірця. Підмічувала це в часі процесу і після його закінчення вся українська преса, з котрої вибираємо один голос :

« Політичні жидівські чинники і кермована ними оборона зробили все можливе, щоб біля випадково драматичної постаті Штайгера завести дивний танець. Вони поставили його в углі справи, оточили всякими страхітливими декораціями, згущуючи понурість події і вряди-годи доводячи трагедію до карикатури. Діяпазон способів і засобів був дуже широкий. З прикметною собі енергією та расовою завзятістю зроблено з тієї справи найважлишу проблему європейського континенту, а одночасно підбивано її вагу, штучно розширюючи її просто до апокаліптичних розмірів. Тут невідомі були ніякі межі, зникла пропорція. Вся жидівська й жидофільська преса цілого світу не знала іншої справи, крім справи Штайгера.

Децо з цього можна б зрозуміти, бо ж Штайгера вважали невинним і до боротьби в обороні його невинності запряжено все жидівство. Але ж румунські опришки десятками вбивали жидів, у своєму садизмі розчереплювали голови матерям і дітям, а прецінь процес звірського Марареску творив тільки незначний епізод у жидівській пресі. Щобільше! Львівська « Хвіля » в своїй ворожнечі до українців і — очевидно — з метою компрометації українського народу, реферувала його під дивовижним написом: « Відгомін погромів на Україні ».

Завдяки жидівським політичним чинникам справа Штайгера пучнявіла з дня на день, а разом з тим викликувано досить різкі настрої, не все згідні з інтересом обвинуваченого й інтересом жидівської нації. Крім того в цілій тій справі і її акцесоріях проявлялася характерна риса жидівства: доземні поклони перед сильнішими й агресивність супроти тих, котрих уважають слабшими... » 36).

Польська поліція мусіла зігнати на комусь свою злість після такого закінчення процесу Штайгера. Жидів мусіла лишити в спокою, але від чого ж українці? Зараз тої самої ночі, після вердикту присяжник суддів, політична поліція перевела масові обшуки серед львівських українців, що могли бути запідозрені в контактах з Українською Військовою Організацією. Арештовано Михайла Матчата, Івана Тиктора, шукали за Дмитром Палієвим, котрого на той час не було у Львові, та за всіма тими, що їхні назвища були відомі в зв'язку з процесами УВО. Їх зараз же випущено, був це тільки перший сердитий відрух безсилої люті.

Після неймовірного хайдеру й гармідеру, що його два місяці чинили войовничі сини Ізраїля, раптом настала тиша. Повна тиша, що від неї аж вуха боліли. Зник Штайгер, забули про Ольшанського.

Ще якийсь час гомоніло ім'я Теофіля Ольшанського за границею, головно в німецькій пресі.

---

36) « Діло », ч. 285, 22 грудня 1925, — М. Ч. « Кінець драми ».

Берлінський часопис « Ахт Ур Абендблят » 37) почав друкувати спогади Ольшанського. Частина їх була присвячена широкому наświetленню політичного й морального гнету українського народу під Польщею. Добре там дістали поляки на бублики і німецький кореспондент « Газети Поранної » докоряв пресовому бюрові польського посольства в Берліні, чому воно не реагує на неприхильні голоси німецької преси, зокрема чому не постаралося воно спростувати « несправедливі закиди Ольшанського ».

Бо ініціативу « Ахт Ур Абендблят »-у підхопили дві інші газети : берлінська « Національцайтунг » і віденський « Дер Таг » 38). що й собі почали передруковувати спогади Ольшанського. Цікаво, як відкрився публіцистичний таланти в їх автора, що його не допущено до матури, доки не здав поправки з української мови й літератури, а при переході через німецьку границю ледве міг порозумітися з німецькими органами охорони кордонів. Все ж таки публіка цікавилася тими статтями, хоч відгонило від них юнацькою романтикою. А може саме й тому.

А потім скоро все забулося. Прийшли нові події, що висунулися на авансцену, і кілька місяців пізніше вся справа Штайгера подавала на ту велику хмару, що з неї випав малий дощ.

---

37) « Вечірній листок під восьму годину ».

38) « Національна Газета » і « День ».

Джерела

- I. Новинки, статті, листи до редакції, дописи кореспондентів, звідомлення з судової залі, взяті з щоденного часопису : « Діло », Львів, річник 1925, числа : 150, 168, 183, 248, 250, 261, 268, 273, 275, 285.
- II. А. Макаренко : Провал імперіялістичних замірів щодо України в 1924-1929 рр., « Наукова Думка », Київ, 1967.
- III. Інформації інж. Федора Яцури, інж. Михайла Селешка та власні спогади.

ПОКАЗНИК ІМЕН

Аксер, д-р, адвокат 41, 42
Ангельські Казімерж, д-р, суддя 41
Бадт, д-р посол 67
Багінські, офіцер-комуніст 29, 36, 39, 40
Бандера Осип 62, 66
Барбер, д-р, з віденської поліції 52
Бачинський Володимир, д-р, адвокат 45, 60, 61
Бачинський Юліян, публіцист 54
Ботвін Нафтула, комуніст 37, 38, 40, 41, 42, 43
Брат, редактор 34
Бромберг, д-р, адвокат 11
Вальдман Ізраель, д-р, 45, 50, 53, 54, 56, 58, 59
Вальдман Мойсей, редактор 54, 56
Вальчак Францішек, знавець письма 34, 35
Вассер Оссія, д-р, банкір 56, 57, 61
Вербенець Ольга 66
Вечоркевіч, офіцер-комуніст 29, 36, 39
Войцховські Станіслав, президент Польщі 5, 7, 8, 12, 13, 14,
16, 22, 23, 28, 28, 30, 36, 37, 43, 45, 46, 50, 54, 59, 64, 66, 69,
70, 72, 76, 80
Гавель, президент суду 14, 31, 33
Ганкевич Лев, д-р, адвокат 18, 20, 34
Гешелес, редактор 11
Глушкевич Маріян, д-р, адвокат 20, 46
Гриневецкі, прокурор 20
Гебултовські, суддя 20
Гепперт, поліційний комісар 31
Гетінгер, суддя 46
Гібнер Владислав, комуніст 40
Глязерман, ритівник 18, 20
Грек, д-р, адвокат 7, 11, 14, 20, 25, 34, 46
Гут, д-р, суддя 11
Данилко М., 42
Датнер, д-р, адвокат 20
Дверніцкі, детектив 18, 23, 30
Дверніцкі, д-р, адвокат 20
Дукет, суддя 11
Егер, власник друкарні 18, 20, 23
Кайдан Михайло, поліційний комісар 27, 28, 32

Кібіц, д-р, адвокат 20
Кнєвські Владислав, комуніст 40
Ковальські Адам 15
Коновалець Євген, полковник 45, 54, 55, 56, 57, 58
Корнгабер, архітект 6, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 30, 31, 33, 37,
38, 43, 48, 64
Корнгаберівна Кліма 30
Кучинський, студент 66, 67
Левенштайн, д-р, адвокат 46, 65
Левіцкі, д-р, кандидат на суддю 12
Лотоцький, робітник 29
Ляневські (Ляндав), прокурор 11, 12
Ляндав (Ляневські), прокурор 11
Ляндав, д-р, адвокат 20, 21, 46, 66, 67
Маєр, суддя 11
Маліна, прокурор 11
Маліновські, суддя 41
Маліцкі, суддя 41
Марареску, опришок 86
Мариняк 29
Матєя, пластун 66
Матчак Михайло, редактор 87
Микитин Микола 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 35, 38, 43, 65
Мінц, фотограф 22
Мурашко, поліцист 29, 39
Нєбальські, поліційний агент 12
Ніссель, журналіст 67
Новіцкі, знавець письма 34, 35
Ольшанська Єлисавета 72
Ольшанський Володимир 79
Ольшанський Теофіль 7, 56, 58, 62, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88
Оренштайн Яків, видавець 45, 58, 59
Палі́в Дмитро редактор 87
Панчишин Степан 18, 20, 23, 25, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 38,
43, 48, 64, 65
Пастернаківна, балетниця 7, 12, 13, 15, 45, 47, 48, 85
Перфецький Роман, д-р 45, 48, 49, 50, 54, 62
Петрушевич Євген, д-р, 45, 48, 49, 52, 54
Пєрацкі, д-р, адвокат 20
Пойнткевіч, підінспектор поліції 23, 30

Пйотровскі, д-р, протоколянт 31, 41
Попелец, комуніст 26
Проць Іван, редактор 45, 52, 53
Равіч, д-р, адвокат 61
Райх, д-р, посол 10
Ранд Натан 45, 50, 51, 52
Рінгель, сенатор 65, 82
Розенкранц, д-р, адвокат 46
Розенберги, атомні шпигуни 53
Розмарін, д-р, посол, 30, 31, 32, 33, 34
Росоловський 62, 66, 81
Ротте, д-р, німецький суддя 62, 68
Рутка, д-р, слідчий суддя 18, 31, 32, 33
Рутковскі Генрик, комуніст 40
Савіцкі, поліційний комісар 31, 63
Северінг, пруський міністер 62, 69
Сивуляк, прокурор 41
Соberman 56, 57
Соха, д-р, суддя 11, 41
Сьмяровскі Євген, д-р, посол і адвокат 46
Тиктор Іван, видавець 87
Фідик, шлюсар 30
Франке, суддя 20, 46
Францос Анеля 13, 15
Хлямтач, суддя 20, 46
Цехновскі Юзеф, поліційний агент 6, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 43
Чарковскі, директор театру 15
Шептицький Андрій, граф, митрополит 31
Шльосман, комуніст 26
Шкретко Семен 73
Штайгер Станіслав 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19,
20, 22, 23, 24, 30, 32, 34, 37, 45, 46, 47, 50, 51, 55, 57, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 65, 70, 71, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86,
87, 88
Штайн Кароліна 22, 26, 27, 30
Шухевич Степан, д-р, адвокат 41
Яворський, комуніст 26
Яніцкі Ян (Микитин Микола) 31
Ярош Степан 15
Яцковскі, радник 68
Яцура Федір, інженер 12, 37

**СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ
НА ВИДАВНИЧИЙ ФОНД « СРІВНОЇ СУРМИ »
ЗА ЧАС ВІД 1 ЛИСТОПАДА 1968 ДО 15 СІЧНЯ 1969 РОКУ**

Андрусин П., Вал-д'Ор, Кве.,	дол. 1.25
Антоняк Іван, Філядельфія	1.25
Байрак Михайло, Едмонтон	1.00
Березенець Дометій, Едмонтон	3.00
Блюр Травел (М. Когут), Торонто	8.00
Бульчак П., Торонто	1.00
Гафткович Надя, Гартфорд, Конн.,	1.25
Дикан Іван, Філядельфія	2.00
Дорожовський І., Монреал	9.00
Думин С., Торонто	2.00
Залуський Михайло, Монреал	2.00
Залуцький Т. Б., д-р, Адельфай, Мд.,	2.00
Зубаль Степан, Лорейн, Огайо	1.00
Климків М., Торонто	1.25
Клос В., інж., Сіетл, Ваш.,	1.00
Коваленко Федір, о., Гартфорд, Конн.,	4.50
Константинкевич Йосип, Балтімор, Мд.,	1.00
Кришталович Д., Вайлдвуд Крест, Н. Дж.,	1.00
Купчак А., Кіндерслей, Саск.,	1.00
Курилів М., Піней, Ман.,	1.00
Левкович К., Торонто	1.00
Леськів Іван, Філядельфія	1.00
Логин Юрій, Гамільтон, Онт.,	1.00
Луговий Мирон, д-р	4.00
Манько Степанія, Ньюарк, Н. Дж.,	1.00
Мовчан Іван, Монреал	1.00
Мудрий Любомир, о., Нью-Йорк	1.25
Несторович Ярослава й Ірина, Джамайка, Н. Й.,	9.00
Німець Павло, Менчестер, Н. Г.,	2.75
Н. Н. МекАду, Па.,	2.00
Палашевський Володимир, Льос Анджелес, Каліф.,	5.00
Пінковський Нестор, інж., Бруклін, Н. Й.,	1.00
Процик Микола, Клівленд	3.00
Решетило Теодор, д-р, Ліма, Огайо	3.00
Рожицький Володимир, д-р, Чікаґо	4.00
Сеньківський А., Гейстінґс, Н. Й.,	1.00
Сивенька Євгенія, Гартфорд, Конн.,	1.00

Симйонов Андрій, Ферфілд, Норт Дакота	1.25
Сірський В., Торонто	8.00
Скрипець Микола, Чікаго	1.00
Смаль Йосип, Грінч, Конн.,	1.00
Стебницький Василь, Бостон, Масс.,	1.50
Хохлач Іван, Монтреал	3.00
Чайковський Омелян, Філядельфія	6.25
Челюк Н., Торонто	1.00
Чумак Ярослав, Торонто	1.00
Шарий М., Луїсвіл, Кентакі	3.00
Юник І., Торонто	1.00
Юськів Петро, Вал д'Ор, Кве.,	2.50

Зміст

Передмова	5
I. Розділ : Наглий суд над Штайгером	7
II. Розділ : Баговиння (процес Корнгабера, Эгера, Глязермана, Дверніцкого і Микитина за обманство й вимушення)	18
III. Розділ : Смерть шпики на львівському бруку	37
IV. Розділ : Штайгеріяда	45
V. Розділ : Великий шум довкола Ольшанського	62
VI. Розділ : Безвихідь	78
Джерела	89
Показник імен	90
Список Жертводавців	93

Видання « Срібної Сурми »

- Зиновій Книш : На порозі невідомого, спогади з 1945 року
- Зиновій Книш : Перед походом на схід — спогади й матеріяли до діяння Організації Українських Націоналістів у 1939-1941 роках, частини I і II.
- Зиновій Книш : Розбрат — спогади й матеріяли до розколу ОУН в 1940 році
- Зиновій Книш : Б'є дванадцята — спогади й матеріяли до діяння ОУН напередодні німецько-московської війни
- Зиновій Книш : В яскині лева — українець у польському підпіллі, на підставі записок і матеріялів Тадея Гордона
- Зиновій Книш : За чужу справу, розповідь Михайла Козія з села Богданівки, повіт Скалат, його пригоди в большевицькому полоні й у польській армії ген. Андерса
- Зиновій Книш : Справа Східніх Торгів у Львові
- Зиновій Книш : Власним руслom — Українська Військова Організація від осени 1922 до весни 1924 років
- Зиновій Книш : Далевий приціл — Українська Військова Організація в 1927-1929 роках

Зиновій Книш : Погром у тюрмі

Зиновій Книш : Два процеси, як наслідок діяльності Української Військової Організації в 1924 році

«Срібна Сурма», спогади й матеріяли до діяння Української Військової Організації, збірник ч. I.

«Срібна Сурма», збірник ч. II — «Початки УВО в Галичині»

Зиновій Книш : Так перо пише... (вибрані статті)

Над Прутом у лузі... (Коломия в спогадах), збірник за редакцією Зиновія Книша

Голос з підпілля, розповідь Кривоноса, літературний запис Зиновія Книша

Вогонь родиться з іскри, розповідь Степана Касіяна (Карпа), літературний запис Зиновія Книша

Д-р Юліян Мовчан : Що варто б знати, проблеми українського національно-державного визволення